

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет філології, історії та політико юридичних наук
Кафедра історії України
Середня освіта (Історія)
014.03 Середня освіта (Історія)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

МЕТОДИКА РОБОТИ З МЕМУАРНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ У МЕЖАХ ШКІЛЬНОГО КУРСУ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Студентки Власенко Вікторії Сергіївни

Науковий керівник:

Потапенко Максим Васильович

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: _____

Рецензент: _____

Допущено до захисту:

Ніжин – 2023

АНОТАЦІЯ

Власенко В.С. Мемуари на уроках з історії Української революції 1917-1921 рр. Магістерська дипломна робота зі спеціальності 014 Середня освіта Історія – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. – [Ніжин, 2023] – 84с.

Магістерська робота присвячена комплексному аналізу використання мемуарів на уроках з історії Української революції 1917-1921 рр. У роботі здійснено детальний огляд наукових джерел, вивчення особливостей та значення мемуарів як історичних джерел. Розглянуто методи та підходи до використання мемуарів на уроках історії, зокрема в контексті розвитку критичного мислення та формування історичної свідомості учнів.

Робота аналізує вплив мемуарів на розуміння історичних подій, підкреслює їх значення у формуванні особистісного та колективного історичного сприйняття. Використовуючи методи аналізу, синтезу та порівняльного аналізу, досліджено різноманітність методів використання мемуарів у навчальному процесі.

У магістерській роботі розроблені та запропоновані рекомендації щодо оптимізації використання мемуарів на уроках історії, що включають інноваційні підходи та методики. Також висвітлено значення мемуарів у розвитку освітніх програм, спрямованих на глибоке розуміння історії та культурної спадщини.

Ключові слова: мемуари, Українська революція, історичний освітній процес, методика викладання історії, критичне мислення, історична свідомість, освітні програми, педагогічні інновації, культурна історія, аналіз історичних джерел.

ANNOTATION

Vlasenko V. S. *Memoirs in the Lessons of the History of the Ukrainian Revolution of 1917-1921*. Master's thesis in the specialty 014 Secondary education history – Nizhyn Gogol State University. – Nizhyn, 2023] – 84 p.

The master's thesis is dedicated to a comprehensive analysis of the use of memoirs in history lessons on the Ukrainian Revolution of 1917-1921. The work includes a detailed review of scientific sources, study of the features and significance of memoirs as historical sources. Methods and approaches to using memoirs in history lessons are considered, particularly in the context of developing critical thinking and forming historical consciousness among students.

The thesis analyzes the impact of memoirs on the understanding of historical events, emphasizing their importance in forming personal and collective historical perception. Using methods of analysis, synthesis, and comparative analysis, the diversity of methods for using memoirs in the educational process has been researched.

The master's thesis develops and proposes recommendations for optimizing the use of memoirs in history lessons, which include innovative approaches and methodologies. It also highlights the significance of memoirs in the development of educational programs aimed at a deep understanding of history and cultural heritage.

Key words: memoirs, Ukrainian Revolution, historical educational process, history teaching methodology, critical thinking, historical consciousness, educational programs, pedagogical innovations, cultural history, analysis of historical sources.

ЗМІСТ

<u>ВСТУП</u>	5
<u>РОЗДІЛ I. МЕМУАРИ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО</u>	8
1.1 Мемуари як феномен культури та історичне джерело	8
1.2 Мемуари як джерело дослідження Української революції 1917 – 1921 років	14
<u>РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕМУАРНИХ ДЖЕРЕЛ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 – 1921 років</u>	24
2.1 Використання мемуарів при вивченні шкільного курсу історії України : методичний аспект	24
2.2 Особливості використання мемуарних джерел у шкільних підручниках при вивченні Української революції	33
<u>РОЗДІЛ III. ПРОЕКТУВАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКОРИСТАННЯ МЕМУАРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1918 року</u>	41
3.1 Комплексний аналіз мемуаристики доби Української держави	41
3.2 Шляхи вдосконалення роботи з мемуарами при вивченні гетьманату Павла Скоропадського в шкільному курсі історії України	51
<u>ВИСНОВКИ</u>	61
<u>СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ</u>	64
<u>ДОДАТКИ</u>	

ВСТУП

Актуальність досліджуваної нами проблематики визначається тим, що в умовах реформування шкільної історичної освіти одним із ключових завдань є створення ефективного підручника. Виконання цього завдання вимагає вдосконалення не лише тексту підручника, але і позапідручничкового тексту – ілюстративного матеріалу, фрагментів джерел, думок експертів, запитань самоперевірки тощо. Одночасно має вирішуватися питання гармонізації підручничкового і позапідручничкового текстів. Серед останніх при розробці та використанні підручників з історії України важлива роль відводиться мемуарам.

По-перше, вони дають учням можливість познайомитися з історією зсередини, очима безпосередніх учасників подій. Це дозволяє їм отримати більш повне та об'ємне уявлення про минуле, ніж під час вивчення сухих історичних фактів та документів.

По-друге, мемуарна література допомагає здобувачам освітніх послуг розвинути критичне мислення. Читаючи мемуари, вони вчаться оцінювати джерела інформації, виявляти суб'єктивність і упередженість авторів, зіставляти різні погляди.

По-третє, мемуари можуть сприяти формуванню в учнів емпатії та розуміння інших людей. Читаючи про життя та переживання людей з минулого, учні можуть краще зрозуміти їхні мотиви та вчинки.

Загалом використання мемуарів щодо історії у шкільництві може бути дуже ефективним способом зробити історію цікавішою і більш зрозумілою для учнів. Особливо ефективними вони є при розгляді контраверсійних історичних явищ, якою була Українська революція 1917 – 1921 років. Відзначимо, що їй приділяється особлива увага при вивченні української історії в 10 класі.

Стан дослідження проблеми. Питання використання мемуарної літератури на сторінках шкільних підручників з історії неодноразово порушувалося в публікаціях П. та І. Мороз[35], В. Власова [8], Т. Ковбасюк[27]. Цьому ж питанню присвячено дисертаційне дослідження Л. Задорожньої[23]. Загалом названі дослідники наголошують на інформаційній цінності мемуарної літератури й високо оцінюють ефективність їх використання при розвитку критичного мислення учнів на уроках історії. В той же час актуальним є завдання вдосконалення методики роботи з історичними джерелами, особливо в межах дослідницького й компетентнісного підходів до навчання історії, що передбачено реформою Нової української школи.

Об'єктом магістерської роботи є методика використання історичних джерел у позапідручниковому тексті підручників з історичних дисциплін.

Відтак її **предметом** є методика роботи з мемуарною літературою при вивченні Української революції 1917 – 1921 років в 10 класі профільної школи.

Метою магістерської роботи є дослідження стану та перспектив вдосконалення методики і форм роботи з мемуарною літературою під час вивчення Української революції 1917 – 1921 років на уроках історії України в 10 класі.

Вказана мета конкретизується наступними **дослідницькими завданнями**:

- 1) встановити інформаційну цінність мемуарів як історичного джерела;
- 2) охарактеризувати структуру й особливості мемуарію (комплекс мемуарів) Української революції 1917-1921 рр.;
- 3) дослідити методичні особливості організації роботи з мемуарами на сторінках підручників при вивченні тем з Української революції 1917-1921 рр.;
- 4) визначити перспективи змістового і методичного вдосконалення роботи з мемуарами на уроках вивчення Української революції 1917-1921 рр.

Практичне значення нашого магістерського дослідження полягає в тому, що нами розроблено рекомендації щодо покращення змістового наповнення і методики використання джерел при вивченні теми «Українська держава за доби гетьманату» в межах навчальної дисципліни «Історія України». Було здійснено не лише підбірку фрагментів мемуарів, але й сформульовано проблемні запитання, а також рекомендації щодо гармонізації цих фрагментів з іншими позапідручковими текстами та навчальним матеріалом підручника.

Апробація проміжних результатів магістерської роботи здійснювалася у вигляді доповідей на регіональних та всеукраїнських конференціях «Молодь в науці» (квітень 2022 р., квітень 2023 р.), а також у вигляді двох статей, що оприлюднені на сторінках «Історичного альманаху». Зокрема, «Німецька військова адміністрація за спогадами Павла Скоропадського» на сторінках 4-9 у випуску 15 та «Особливості використання мемуарних джерел у шкільних підручниках з історії при вивченні Української революції 1917 – 1921 рр.» на сторінках 12-17 у випуску 16.

Структура магістерської роботи зумовлюється метою та дослідницькими завданнями в основу схеми її розробки покладено проблемний підхід. Загалом магістерська робота складається із вступу, трьох розділів основної частини дослідження, висновків, списку використаної літератури й додатків.

РОЗДІЛ I

МЕМУАРИ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

I.1. Мемуари як феномен культури та історичне джерело

Мемуари як вид історичних джерел відіграють надзвичайно важливу роль у вивченні історії оскільки вони є безпосередніми свідченнями подій, фіксують емоції, мотивацію та переживання людей, які пережили історичні події на власній шкірі. Вони є вікном у минуле, дозволяючи розглядати історію з індивідуальних та колективних перспектив.

Мемуари, безсумнівно, є одними з найцінніших історичних джерел, що стали неоціненним доповненням до скарбниці знань і спільної спадщини людства. Вони представляють собою особисті записи, враження та спогади індивідів, які свідчили про історичні події та впливали на них у різний спосіб. Мемуари зберігають унікальний інсайт у минуле, розкриваючи не лише об'єктивну сторону історії, але й емоційну, моральну, та індивідуальну перспективу тих, хто особисто пережив події.

Основна цінність мемуарів на уроках історії полягає в тому, що вони дозволяють учням та школярам відчувати зв'язок із минулим, стати активними учасниками історичного дослідження та відчувати історію як живий, динамічний процес. Мемуари стають певним мостом між сучасністю та минулим, інтегруючи особистий досвід та почуття авторів у загальний історичний наратив.

У контексті уроків історії, мемуари виступають як важливий інструмент для розуміння історичних процесів, розвитку подій та впливу на життя суспільства. Вони допомагають учням розкрити глибину і складність історії, розглядаючи її з різних точок зору і аналізуючи різні підходи та переживання.

Використання мемуарів на уроках історії сприяє глибшому розумінню історичних процесів, важливості індивідуального внеску та відображенню різних голосів у загальній картині історії. Таким чином, мемуари стають невід'ємною частиною освітнього процесу, допомагаючи сучасному поколінню зберегти зв'язок зі своєю минувшою спадщиною та зрозуміти значущість історії в нашому сучасному світі [48].

За останніми науковими публікаціями українських джерелознавців, основними формами особистих джерел є спогади (також відомі як мемуари), щоденники, особиста кореспонденція (епістолярій), життєписи, автобіографії, записи з подорожей та інші форми. У той же час, деякі українські дослідники розглядають автобіографії та щоденники як варіанти мемуарів.

Мемуари-«сучасні історії» (в англomовній історіографії відомі як "Contemporary History") розглядаються як один з видів особистих джерел, створених з метою фіксації суспільно важливих подій з індивідуальної перспективи та передачі їхнього змісту нащадкам. Мемуари-«сучасні історії» призначені для публікації і часто автори заздалегідь планують опублікувати їх у майбутньому. Відомо, що проміжок часу між створенням цих мемуарів і їхньою публікацією залежить від особистих мотивів автора і зовнішніх обставин, таких як суспільний інтерес до мемуарів чи обмеження цензурою.

Зокрема, мемуари-«сучасні історії» стали актуальними в Україні на початку ХІХ століття, коли суспільство розвивало історичну свідомість і почало формувати особисту самосвідомість. Особливістю цих мемуарів є їхній спрямований на публікацію характер з самого початку їхнього створення, що робить їх доступними для широкого читацького загалу і сприяє їхньому використанню як джерела для історичних та біографічних досліджень [31, с.278].

Мемуари-автобіографії представляють собою один з типів особистих джерел, спрямований на розкриття вторинних соціальних зв'язків мемуариста у "еволюційній єдності". Головною метою мемуарів-автобіографій зазвичай є передача внутрішньо-родинних або фамільних аспектів досвіду мемуариста

для нащадків. Автори таких мемуарів намагаються передати не стільки історичні події, скільки особистий досвід, при цьому відбираючи інформацію згідно зі своїми особистими переконаннями [31, с.279].

Важливо відзначити, що мемуари-автобіографії, поширені особливо у XVIII столітті, не прагнуть фіксувати об'єктивні історичні факти. На теренах України та Росії, на відміну від Західної Європи, цей жанр був основним біографічним джерелом через відсутність інших жанрів біографії. Проте в XIX столітті мемуари-автобіографії втратили свою популярність і витіснили їх мемуари-«сучасні історії». Згодом, мемуари-автобіографії залишилися популярними переважно серед творчих особистостей.

Використання мемуарів-автобіографій як біографічних джерел є складним завданням через проблему збереження цих матеріалів. Оскільки такі мемуари зазвичай адресовані безпосередньо нащадкам авторів, часто ставалося так, що самі автори або їхні адресати нищили їх, не вважаючи за необхідне зберігати. Інші мемуари-автобіографії можуть бути збережені, але догляд за ними був недбалим, і вони втрачалися з часом. Зазвичай такі матеріали потрапляли лише до особистих архівів або колекцій, які розсіяні у різних бібліотеках і архівах або зберігаються в родинних колекціях, що також робить їхнє виявлення та використання значно складнішим завданням [63].

Мемуари XIX століття є найрізноманітнішою групою за обсягом інформації. Автори таких мемуарів перш за все зацікавлювалися ключовими подіями свого часу. Наприклад, це можуть бути важливі історичні події, такі як війна Росії з Наполеоном, діяльність декабристів, початок національно-визвольного руху українського народу чи реформа селянства в 1861 році. Щодо публікації мемуарів, то ця практика вперше набула популярності завдяки періодичним виданням, таким як часописи "Основа", "Киевская старина", "Голос минувшего", "Русская мысль" та інші. Наприклад, спогади М. Костомарова, які мали назву "Автобіографія", були опубліковані окремими виданнями у Москві (1922 рік) та Києві (1990 рік) [31, с.281].

Спогади особистих учасників революційних подій в Україні в період з 1917 по 1921 рік дозволяють більш повно розглянути політичну обстановку на тлі подій, що передували Лютневій революції, і впродовж існування таких істотних урядів як Центральна Рада, Гетьманат та Директорія. Свідчення відомих політичних, громадських і культурних діячів того часу надають значну інформацію для вивчення біографій не лише видатних представників національної еліти України в цей період, але й багатьох менш відомих учасників цих історичних подій. Особливо цікавими є мемуари видатних особистостей, таких як В. Винниченко, П. О. Христюк, Є. Х. Чикаленко, О. Г. Лотоцький, П. П. Скоропадський, Д. І. Дорошенко, М. С. Грушевський, О. Я. Шульгін і інші, багато з яких були вперше опубліковані за кордоном. Їхні спогади дають можливість переглянути постаті українського національно-визвольного руху з нової перспективи. Враховуючи різні політичні погляди, автори мемуарів різноманітно висвітлюють ролі і місця своїх сучасників у подіях періоду 1917-1923 років, що дозволяє створити більш комплексний і об'єктивний портрет кожної особи. Також цікаві інформативні мемуари менш відомих осіб, таких як М. Шаповал, С. С. Дністрянський, Л. Мишуга, А. В. Ніковський, Л. М. Цегельський, С. Й. Смаль-Стоцький та інші, які залишили свої враження про своїх сучасників, друзів і однодумців, співвітчизників і опонентів, а також події того часу. Протягом багатьох років багато з цих видань були недоступні навіть для фахівців-істориків в Україні. Відомості про авторів мемуарів та їхніх сучасників були практично відсутні в радянській історіографії України та в довідково-енциклопедичній літературі, що робить їх надзвичайно важливими для сучасних біографічних досліджень. Незважаючи на те, що мемуарам властиві суб'єктивізм і самоцентризм, більшість авторів приділяють значну увагу розповідям про своїх друзів, спілчників і опонентів, що робить їхні спогади дуже багатими на фактичний матеріал про багатьох видатних, менш відомих або забутих політичних, громадських, військових, наукових і культурних діячів, що брали участь у подіях, пов'язаних з Центральною Радою, ЗУНР та Гетьманатом [31, с.282].

В наш час з'явилися більш об'єктивні мемуари партійних керівників України з 60-х до 80-х років ХХ століття, серед яких є письменники та історики, які об'єктивно висвітлюють події того часу. Наприклад, у своїх спогадах вони включають Я. П. Погребняка, О. Гончара, І. К. Рибалку, Ф. Т. Моргуна, О. П. Ляшка, П. Ю. Шелеста.

Ще одним джерелом особистого походження, яке набуло поширення в 60-80-х роках ХХ століття, є документи самвидаву. Зазвичай авторами цих документів були в'язні концтаборів та в'язниць СРСР, які змогли передати свої рукописи на волю. Прикладом цього жанру є книга спогадів та листів політв'язня В. М. Черновола. Спочатку вона була опублікована за кордоном у 1976 році, а потім перевидана в Києві. У цій книзі вміщені розповіді про умови ув'язнення та особисті спостереження автора. Подібні спогади також друкувалися діячами діаспори.

З початком серпня 2001 року був запущений інформаційний бюлетень під назвою "Український Самвидав", який мав на меті збирати численні свідчення та достовірну інформацію про національний та правозахисний рух, а також про появу та розповсюдження українського самвидаву.

У контексті новітньої історії України, не було багато спогадів, які аналізували складні процеси в політиці, економіці, культурі та науці. До основних мемуарів слід віднести записи В. А. Масола, колишнього прем'єра України, а також мемуари перших президентів України, а саме Л. М. Кравчука та Л. Д. Кучми. Також варто вказати на спогади Вадима Гетьмана, колишнього Голови Національного банку України, які розповідають про історію ухвалення Конституції незалежної України [31, с.284].

На сьогодні в Україні не існує жодного бібліографічного покажчика, який охоплював би всю історію української мемуаристики. Єдиним винятком є видання Івана Калиновича під назвою "Українська мемуаристика 1914–1924: Бібліографічний реєстр" (Едмонтон, 1991), яке є перевиданням роботи автора з "Старої України" за 1924 рік (№ 9). Інша інформація про видання українських мемуарів розсіяна по численних виданнях в українській бібліографії. Ситуація

з довідковими виданнями в Росії значно краща, оскільки в них міститься велика кількість інформації щодо українських мемуарів. У 1951 році співробітниками Державної бібліотеки СРСР імені В. І. Леніна був підготовлений покажчик спогадів на основі матеріалів відділу рукописів бібліотеки. У 70–80-х роках ХХ століття був опублікований багатотомний анотований покажчик видань російської мемуаристики з ХV століття до 1917 року (5 томів, 13 частин). У цей покажчик також включено мемуарні джерела, що стосуються історії українських земель, що були частиною Російської імперії. У 1995 році у Москві був виданий анотований покажчик літературних мемуарів, написаних у період з 1985 по 1989 рік, але він має ті самі недоліки, що і інші радянські видання. До того ж, в цей покажчик увійшли лише книги, статті і збірники, написані російською мовою [24].

Значення мемуарів як джерела для біографічних досліджень залежить від багатьох чинників, включаючи роль, яку автор відіграв у подіях, гостроту його сприйняття реальності, здатність запам'ятовувати події, а також час написання мемуарів. Спогади, створені негайно після подій, зазвичай точніше відтворюють їхній характер і сутність. У мемуарах, написаних через декілька років після подій, гострота пам'яті автора може приглушитися, а його погляди та сприйняття реальності можуть змінитися.

Мемуари відображають різні аспекти життя автора і його сучасників, включаючи не лише їхню громадсько-політичну діяльність, але й повсякденне життя, родинні відносини, дружбу, розваги і т. д. Вони розкривають живі особистості з їхніми духовними світами, індивідуальними рисами характеру, емоціями, амбіціями, сумнівами, іншими людськими якостями і слабкостями. Це робить мемуари важливим джерелом для написання біографій в будь-якому жанрі, включаючи наукові, популярні та інші [31, с.280].

Однак використовувати мемуари як джерело вимагає уважного аналізу. Потрібно враховувати три обставини: перше - здатність пам'яті людини втрачати гостроту; друге - особливості психічного стану автора та умов, у яких він пише; і третє - співставлення мемуарів з іншими джерелами, що описують

ті ж події. Критичний аналіз мемуарів передбачає вивчення особистості автора, контексту подій, використання джерел, зіставлення із звітами інших свідків, а також виявлення їхньої об'єктивної цінності для конкретного біографічного дослідження.

Отже, мемуари як історичне джерело дають можливість вивчати різні аспекти історії завдяки своєму різноманіттю тем та авторів, що робить їх важливим інструментом для дослідження різних аспектів минулого. Вони є незамінним джерелом знань та відкривають нові можливості для вивчення історії. Вони роблять процес навчання більш поглибленим, емоційним та цікавим для учнів, сприяючи кращому розумінню та апробації історичних подій [58].

І.2. Мемуари як джерело дослідження Української революції 1917 – 1921 років

Тема Української революції 1917–1921 років стає надзвичайно актуальною у сучасному науковому дискурсі. Це пояснюється тривалим періодом, коли обговорення цієї теми було забороненим в радянській історіографії. Ця актуалізація відзначається результатами дисертаційних досліджень, монографіями та публікаціями, присвяченими революційним подіям в Україні. Важливість цієї теми підкреслюється словами видатного дослідника цієї проблематики, В. Ф. Солдатенка, який зауважив, що "кількість досліджень з цієї теми значно перевищує будь-яку іншу вітчизняну проблему або період ХХ століття, і їхні спрямування та характеристики настільки різноманітні й сутнісно протилежні, що встановлення єдиної позиції є справжнім викликом" [31, С.281-282].

Проте така увага до проблематики має численні переваги. Зокрема, одним з найважливіших досягнень сучасної історіографії Української революції є введення великого обсягу нових джерел, які раніше не були задіяні в науковому дослідженні. До цих джерел можна віднести мемуари, які

становлять важливий компонент джерельної бази для вивчення не лише хронології головних подій революції, але і життєвого шляху її діячів і учасників. Підходячи до революції з персональної перспективи, ці мемуари дозволяють наступним поколінням сприймати минуле не як абстрактний факт, а через призму важких випробувань, які довелося пережити активним учасникам та спостерігачам тих подій. Адже будь-яка революція неминуче супроводжується значними потрясіннями, жертвами і трагедіями, і саме мемуари дають можливість розглядати глибокі мотиви, конкретні обставини та причини вчинених кроків, як у випадку окремих осіб, так і в контексті різноманітних спільнот.

Загалом, при класифікації мемуарів, дослідники враховують різні критерії, залежно від конкретного історичного періоду та завдань дослідження. Серед цих критеріїв можна виділити наступні:

1. Жанр мемуарів;
2. Соціальна приналежність авторів;
3. Форма відтворення подій або структура матеріалу;
4. Джерела, на основі яких були створені мемуари;
5. Характер подання подій;
6. Авторство мемуарів;
7. Методи створення, внутрішня структура та функція твору;
8. Тематика та хронологічний обсяг;
9. Зміст;
10. Направленість комунікативних зв'язків;
11. Вид мемуарів;
12. Час написання.

Кожен із цих підходів має право на своє існування. У даному випадку ми спробуємо виокремити основні тенденції в розвитку спогадової літератури періоду Української революції (1917–1921 рр.) через аналіз кола авторів і жанрів.

Використання мемуарів на уроках періоду української революції 1917-1921 років має вельми значущий характер у навчанні історії. Цей історичний період, ознаменований складністю та важливістю подій, вплинув не лише на саму Україну, але й на світову історію загалом. Використання мемуарів на уроках дозволяє учням отримати багатocінні знання та навички [20].

Працюючи з мемуарами, учні розвивають аналітичні навички, навички критичного мислення та вміння робити висновки на основі об'єктивних доказів. Крім того, вони вивчають історію як живий наратив, що робить процес навчання більш цікавим та вражаючим.

Роль мемуарів у вивченні конкретного історичного періоду:

Перш за все, мемуари дозволяють відтворити історичні події через очі та думки тих, хто пережив їх. Вони розширюють знання про події, розкриваючи їх з більш особистого та емоційного боку. Через мемуари учні можуть краще зрозуміти, які були переживання та емоції учасників революції, що допомагає їм співпереживати історичні події.

Крім того, мемуари розкривають деталі та аспекти подій, які можуть бути недостатньо представленими в звичайних учбових матеріалах. Вони дозволяють уникнути спрощень та стереотипів у вивченні історії, а замість цього дають можливість дізнатися про нюанси, діалектику та внутрішній розвиток подій.

Мемуари, як цінне історичне джерело, здатні відтворювати багатогранний культурний та соціальний контекст епохи, що допомагає краще зрозуміти життя того часу та вплив історичних подій на суспільство. Завдяки цьому:

1. ***Поглиблення в культурні аспекти:*** Мемуари дозволяють учням дізнатися про культурні особливості епохи. Вони можуть включати описи традицій, обрядів, свят, музики, мистецтва та інших аспектів культури того часу. Це допомагає відчувати атмосферу і соціокультурний контекст минулих десятиліть.

2. **Спільність та розбіжності:** Через мемуари можна вивчати, як суспільство реагувало на історичні зміни. Учні можуть аналізувати, які аспекти культури і соціального життя зазнали змін, а які лишилися незмінними. Це допомагає виявити спільні риси та розбіжності між тодішнім і сучасним суспільствами.

3. **Розуміння ставлення до подій:** Мемуари дають можливість дізнатися, як люди в різних соціальних групах відносилися до історичних подій. Це включає в себе відношення до революції, погляди на зміни у владі, а також реакцію на соціальні і економічні зрушення. Вивчаючи ці аспекти, учні можуть отримати глибше розуміння мотивацій та реакцій суспільства.

4. **Вивчення побутових реалій:** Мемуари можуть містити описи побутових аспектів життя, такі як спосіб життя, особливості господарювання, харчування, одягу тощо. Це дозволяє уявити собі, яким було повсякденне життя людей того часу.

5. **Вивчення етичних та моральних аспектів:** Мемуари можуть розкривати етичні та моральні дилеми, з якими стикалися учасники подій. Це сприяє розумінню етичних питань та допомагає учням розвивати свої власні ціннісні орієнтації.

Отже, мемуари відіграють важливу роль у вивченні культурного та соціального контексту минулих епох, надаючи можливість краще зрозуміти життя того часу, культурні та соціальні трансформації, а також вплив історичних подій на суспільство [58].

Як мемуари сприяють кращому розумінню Української революції:

Спогади про події Української революції були написані одним із провідних членів Комуністичної партії (більшовиків) України, Володимиром Затонським. Ці спогади були опубліковані у періоді з 1929 по 1930 роки в журналі "Літопис революції" і отримали цікаву назву "Уривки з спогадів про події Української революції." Варто відзначити, що термін "Українська революція" офіційно не використовувався тоді, і самі спогади не були

передруковані. Навіть за якийсь час Володимир Затонський намагався "виправдати" свою відвертість перед партією.

У своїх мемуарах Затонський розповідав про активність більшовиків під час існування Української Центральної Ради. Цю історію він виклав у кількох невеличких розділах своєї роботи.

Перші два томи цих мемуарів описують події в Україні від листопада 1917 до квітня 1918 року і зосереджуються на боротьбі більшовиків проти "контрреволюції" та "австро-німецьких окупантів". Дослідники високо цінують ці спогади за їх багатий фактичний матеріал та точний хронологічний виклад.

Також, видатний історичний матеріал містять спогади більшовицької активістки Євгенії Бош у її роботі під назвою "Год борьбы. Борьба за власть на Украине с апреля 1917 до немецкой оккупации", яка була опублікована у 1925 році. У цих спогадах великий акцент робиться на більшовизації армії та боротьбі з Українською Центральною Радою.

Слід відзначити, що спогади представників переможених сторін, включаючи як українських, так і російських діячів, мають зовсім інший погляд на події. Вони присвячені не лише численним перемогам, але і розумінню того, що відбулося. Ці спогади, як правило, були написані на еміграції і відзначаються високим рівнем освіти та дослідницькими методами. Вони включають аналітичні дослідження, докладність в описі подій, а також часто мають емоційну складову [31].

Російська література мемуарів, що стосується революційних подій на українських теренах, переважно представлена військовими починаючи з епохи Української Держави. З іншого боку, українські діячі, які були прямими учасниками Української революції з самого початку у березні 1917 року, надали нам більше різноманітних та хронологічно розпорощених спогадів.

Першими з цього числа були видані спогади Володимира Винниченка під заголовком "Відродження нації". Вони були написані впродовж липня 1919 до січня 1920 року і видані у трьох частинах у 1920 році в Відні. У 1990 році

мемуари Винниченка повернулися до українського читача у формі репринту. У цих спогадах, які були вперше опубліковані, Винниченко привніс багатий хронологічний нарис і систематизовану подачу подій, а також часто виражав свої саркастичні оцінки інших українських діячів.

У 1918 році Михайло Грушевський почав працювати над своїми спогадами. У березні 1917 - квітні 1918 року, він обіймав посаду голови Української Центральної Ради. Історія цих спогадів також драматична, аналогічно до подій, які вони описують. Протягом життя Грушевського вони залишилися невідомими світу. Частину книги та її машинопис зберегла особиста друкарка історика Катерина Кондратьєва. Опубліковані вони були лише у 1988–1992 роках у журналі "Київ" істориком Сергієм Білоконем, який також назвав їх "Споминами". Шкода, що до сьогодення часу вони не були перевидані окремою книгою, оскільки в них міститься не лише інформація про самого Грушевського та його родину, але й важливі тези для розуміння подій української революції між березнем 1917 і квітнем 1918 року.

У період з 1919 до 1922 років в Кам'янці-Подільському і Відні Павло Христюк написав чотиритомник "Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр." Він був активним членом Української Центральної Ради, генеральним секретарем уряду Володимира Винниченка, а також міністром внутрішніх справ, а пізніше - держсекретарем в уряді Всеволода Голубовича. Перші два томи цього видання були повністю присвячені подіям, пов'язаним з Центральною Радою.

Значно пізніше свої спогади написав Ісаак Мазепа. Робота під назвою "Україна в огні й бурі революції 1917–1921" була вперше опублікована у 1941 році. Незважаючи на те, що сам Мазепа називав її спогадами, це було скоріше синтетичне видання, яке об'єднало в собі дослідження, документи та мемуари.

Діячі українського національно-визвольного руху залишили найбільшу кількість мемуарних свідчень. Список цих спогадів може налічувати сотні авторів і назв творів. Простий перелік цих мемуарів може бути створений під час складання ретроспективного Реєстру українських мемуарів. Для показу

обсягу мемуарів періоду Української революції, ми використовуємо професійну приналежність авторів як основний критерій для їх класифікації: державні діячі, військові діячі, вчені, письменники, педагоги. Розподіл мемуарів за цією ознакою є досить умовним, так як більшість авторів спогадів, зазвичай, були активними у громадській сфері та мали важливі ролі у наукових, літературних і громадських справах. Однак під час періоду, який досліджується, їхня основна діяльність впливала на об'єктивність і повноту змісту їхніх мемуарів.

Найбільше мемуарних свідчень залишили державні діячі, військові лідери, вчені, письменники та педагоги. До цієї групи мемуаристів належать Михайло Сергійович Грушевський, Симон Васильович Петлюра, Володимир Кирилович Винниченко, Павло Петрович Скоропадський, Віктор Кіндратович Приходько, Аполлінарій Сератович Маршинський, Никифір Якович Григорієв, Дмитро Іванович Дорошенко, Ян Токаржевський-Карашевич, Кость Антонович Левицький, Ісаак Прохорович Мазепа, Олександр Якович Шульгин, Іван Андріанович Феценко-Чопівський, Юрій Жерардович Коллард, Микола Михайлович Галаган і багато інших.

Ці діячі мали важливий вплив на хід революції та подальшу історію України. Мемуари, які вони залишили, дають можливість краще зрозуміти події того часу, їх мотивації та наслідки, а також роль окремих осіб у цих історичних подіях [31, С.277-278].

Аналіз авторів спогадів за їх професійною приналежністю розкриває суттєві трансформації в еволюції української мемуарної традиції. Основний змінний фактор тут полягає в загальному зростанні зацікавленості представників всіх професій у написанні спогадів як інструменту для національної самоідентифікації та суспільної комунікації. Шляхом розповіді про свої особисті переживання у формі мемуарів, автори прагнули осмислити своє місце та роль у історичних подіях, а також зафіксувати власне бачення ключових досягнень і помилок, пов'язаних з Українською революцією 1917-

1921 років у різних сферах, таких як політика, влада, наука, освіта, мистецтво і громадська діяльність, які сприяли формуванню державного укладу [41].

Мемуари більшовицьких діячів поділяються на дві групи: спогади тих, хто був активними учасниками подій 1917–1921 років, і спогади про цих діячів. Серед авторів мемуарів про події на Україні в цей період були такі особистості, як В.К.Аверін, В.О.Антонов-Овсієнко, Є.Б.Бош, С.І.Гопнер, Н.К.Костюк, В.П.Затонський, О.Г.Шліхтер, Є.Й.Квірінг, Я.Б.Гамарник, Г.І.Петровський, І.Ю.Кулик, Ю.Ф.Лапчинський, Д.І.Іткінг, Й.Г.Жуковський, М.Трубний, С.С.Сивцов, Р.Я.Терехов, Г.П.Ачканов, і багато інших.

Також існують спогади про більшовицьких діячів, які брали участь у революційних подіях. До цієї категорії входять такі імена, як Ф.А.Сергеєв, Є.Б.Бош, В.А.Валявка, Я.Б.Гамарник, Ш.А.Глузман, М.С.Данилевський, Є.П.Ендельштам, В.П.Затонський, А.В.Іванов, П.П.Мізукевич, Г.І.Петровський, Д.І.Пономарьов, М.О.Руднев, Ю.Д.Тиняков, Г.П.Хоперський, Ю.Чайковський, і інші.

У 20–30-х роках минулого століття вийшло невелика кількість мемуарів представників більшовицьких сил, такі як Є.Б.Бош зі своєю працею "Год борьбы: борьба за власть на Украине с апреля 1917 г. до немецкой оккупации" (Москва; Ленінград, 1925) і фундаментальна чотиритомна праця В.О.Антонова-Овсієнка "Записки о гражданской войне" (Москва; Ленінград, 1924–1932) [66].

Згодом, у 50-х роках ХХ століття, мемуари цих діячів стали виходити більш системно, зазвичай до річниць Жовтневої революції 1917 року. Вони використовувалися радянською владою для ідеологічної пропаганди та великої кількості видань, як окремих мемуарів, так і збірників, включаючи роботи Г.І.Петровського, С.І.Гопнера, Г.П.Ачканова і багатьох інших. Науково-дослідний аналіз мемуарів більшовицьких діячів, який здійснювався Г.В.Стрельським, підкреслював їх важливість у контексті ідеології, політики, виховання та науки, і свідчив про стале зацікавлення у вивченні і публікації цих документів.

Мемуари учасників білого руху в Україні є важливими джерелами історичної інформації. Антон Іванович Денікін, російський військовий і політичний діяч, автор спогадів "Очерки русской Смуты" (Париж; Берлін, 1921–1924, Т.1–4), присвятив свої спогади часам правління гетьмана Павла Скоропадського в 1918 році.

Олександр Сергійович Лукомський, російський військовий лідер та генерал-лейтенант, був одним із організаторів Добровольчої армії. Він залишив двотомний твір під назвою "Мемуари генерала А.С.Лукомського: Період Європейської війни. Початок розрухи в Росії. Боротьба з більшовиками" (Берлін, 1922). У своїх мемуарах, він детально розглядає хід подій на Україні під час німецької окупації та гетьманщини.

Василь Віталійович Шульгін, російський політичний діяч і публіцист, описує свій досвід у спогадах "1920 год" (Ленінград, 1927). Він розповідає докладно про життя білої гвардії у роки радянського підпілля, свою міграцію з Одеси до Криму та подальший перехід до армії Врангеля.

Петро Миколайович Врангель, генерал-лейтенант та керівник Добровольчої армії протягом періоду з грудня 1919 року по січень 1920 року, в своїх спогадах "Записки. Ноябрь 1916 – ноябрь 1920 г." (Мінськ, 2002) надає важливі відомості про Павла Скоропадського.

Також існують спогади отамана Зимової станції Всевеликого Війська Донського в Україні, генерала Олександра Васильовича Черячука, які містяться в роботі "Донские делегации на Украину и в Берлин в 1918–1919 г." Спогади цього періоду розкривають стосунки між арміями Війська Донського та України.

Володимир Йосифович Гурко, російський державний діяч і публіцист, у своїх мемуарах докладно описує події Першої світової війни та революційні події на Півдні України, зокрема в Одесі, у 1917–1918 роках.

Г. Ігрєнєв, білоемігрант, розповідає про часи більшовицького панування в Катеринославі у своїх спогадах "Екатеринославские воспоминания. Август

1918 – июнь 1919 гг." (Берлін, 1922), розкриваючи події того періоду та погляди громадян на революційні події.

Мемуари відкривають перед нами радість та ентузіазм учасників революції, коли вони вірять у перемогу і створення кращого майбутнього. Але вони також розкривають страх, розчарування і сум, коли ідеали не втримуються перед тягарем реальності. Аналізуючи ці емоції та переживання, ми можемо краще зрозуміти, які випробування перетнули шлях учасників революції, як вони реагували на них і як це вплинуло на їхнє сприйняття подій.

Мемуари Павла Скоропадського, як головного гетьмана Української Держави, також відображають його внутрішні почуття та роздуми щодо політичних та соціальних трансформацій того часу. Ці записи допомагають нам краще зрозуміти його власні емоції і сприйняття того, що відбувалося, що робить вивчення історії більш внутрішнім і емоційним дослідженням [27].

Цей аналіз допомагає поглибити наше розуміння революційних процесів, виявити загальні закономірності та особливості, що властиві окремим регіонам чи культурним групам. Таким чином, мемуари стають важливим інструментом для реконструкції історичного образу та подальшого вивчення революційних періодів [56].

Загалом, використання мемуарів на уроках періоду української революції 1917-1921 років є надзвичайно важливим для збагачення навчального процесу та розвитку учнів як обізнаних та аналітично мислячих громадян.

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕМУАРНИХ ДЖЕРЕЛ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ

II.1. Використання мемуарів при вивченні шкільного курсу історії України: методичний аспект

Використання мемуарів у підручниках шкільного курсу «Історії України» - це важливий аспект сучасної освіти, що відкриває двері до глибшого та більшого розуміння історичних подій для учнів. Мемуари, як унікальні історичні джерела, насичені особистими спогадами, думками, і емоціями тих, хто пережив історію. Це робить процес вивчення історії більш особистим та захоплюючим.

У підручнику "Історія України (Власов, Кульчицький) 10 клас (Стандарт, Проф)" у першому розділі, Дмитро Дорошенко, який був очевидцем і учасником подій, у своїх записах зазначив, що вже в перших днях після оголошення війни адміністрація закрила декілька видань в Києві. Серед закритих видань були щоденна газета "Рада", місячники "Літературно-Науковий Вісник" і "Українська Хата", а також популярний тижневик "Село". Редактора "Української Хати" П. Богацького було вислано до Східного Сибіру [6].

По словах Дорошенка, російський уряд, плануючи акції в Галичині, підтримував представників так званої "москвофільської партії," з якими мав довгострокові контакти. Ще до початку війни до Росії приїхало кілька відомих москвофільських діячів, які тут же, при спалаху війни, створили "Карпато-руський освободительный комитет" в Києві. Метою цього комітету було "освідомлювати російське громадянство і визволяючу російську армію про історичні переживання й теперішнє національно-культурне і політичне

становище російського Прикарпаття." Фактично, комітет мав надавати підтримку російській владі в усуненні української ідентичності та сприяти російському впливу в регіоні [6].

Виходячи з робіт Дорошенка, видана брошура "Современная Галичина" Штабом Київської Військової Округи визначалася як засіб впливу на російських офіцерів, які направлялися на галицький фронт. Брошура містила вказівки, як відрізнити "мазепинців" (українців) від "руських" (росіян). В ній також представлявся український рух як "нікчемна, штучна інтелігентська інтрига," що підтримується Австрією, та стверджувалося, що він розпадеться, якщо припинити українські видання та піддати українських діячів спостереженню.

Цитата Дорошенка демонструє спроби російського уряду та москвофільської партії придушити українську ідентичність і насадити російську культуру в Галичині, використовуючи пропаганду та дезінформацію, а також засоби контролю над виданнями та діями.

Мемуари на сторінці 242 в шостому розділі описують таємні додаткові протоколи до Договору про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом, які були укладені 23 серпня 1939 року. У цих протоколах встановлювалися умови територіального перерозподілу областей у Прибалтійських державах (Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва) та Польщі між Німеччиною і Радянським Союзом [6].

За цими протоколами:

У випадку територіального перевлаштування в Прибалтійських державах, північний кордон Литви став кордоном сфер інтересів Німеччини та СРСР. Литва також мала інтереси стосовно Віленської області.

В разі територіального перевлаштування в Польській державі, кордон сфери інтересів між Німеччиною та СРСР мав проходити приблизно по лінії річок Нарев, Вісла і Сян. Питання про збереження незалежної Польської держави та її кордони залишалися відкритими і підлягали подальшому

політичному розвитку. Обидва уряди зобов'язувалися вирішити це питання дружньою угодою.

Протокол також згадував радянську зацікавленість у Бессарабії (це стосувалося території сучасної Молдови). Німецька сторона висловлювала повну незацікавленість у цих областях.

Важливою особливістю цих протоколів була їх таємниця, обидві сторони зобов'язувалися зберігати їх у цілковитій секретності.

Мемуари передають важливі деталі про таємні домовленості між Німеччиною та Радянським Союзом щодо територіального розподілу в Східній та Південно-Східній Європі під час початку Другої світової війни. Ці документи розкривають темні сторони дипломатичних зусиль двох тоталітарних режимів того часу і підкреслюють їхню співпрацю у планах щодо розширення своїх впливових зон на цьому регіоні.

У підручнику "Історія України (Пометун, Гупан) 10 клас" у 3 розділі "Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності" на сторінці 87 наводяться відомості зі "Спогадів" Павла Скоропадського [Див. Дод.А].

З "Спогадів" Павла Скоропадського видно, що внаслідок війни і діяльності революційного уряду більшість населення вважала, що власників землі слід вигнати і не виплачувати їм жодної компенсації. Однак, як тільки суспільство відійшло від радикальної риторики, якою його агітувала ліва інтелігенція, народ розумів, що земельні питання не можна розв'язувати настільки просто. Під час селянського з'їзду в Україні, який відбувся, поки гетьман був при владі, було прийнято рішення, що землю можна отримати, але вона повинна бути оплачена [42].

У цих спогадах описується, як після війни і діяльності революційного уряду більшість народу України вважала за необхідне вигнати власників землі без компенсації. Проте з часом народ розумів, що такий підхід до земельного питання неприйнятний. На селянському з'їзді в Україні було ухвалено, що землю можна брати, але за плату.

Цей фрагмент підкреслює різні погляди та підходи до земельної реформи під час української революції. Спогади Павла Скоропадського допомагають розуміти, як еволюціонували думки селян та інших верств населення щодо земельної проблеми та як це вплинуло на подальший розвиток подій під час української революції.

На сторінці 88 наводиться відомість з Грамоти гетьмана Павла Скоропадського про федерацію України з Росією, яка була видана 14 листопада 1918 року.

«З Грамоти гетьмана Павла Скоропадського про федерацію України з Росією (14 листопада 1918 р.) видно, що Україна прагнула до відновлення державного порядку в Росії. За принципами федералізму Україна мала відігравати важливу роль у відновленні всеросійської держави. У цій федерації Україні слід було призначити провідну роль, оскільки вона відіграла ключову роль у встановленні порядку та законності в своїх межах, де громадяни колишньої Росії перший раз знову відчували свободу після періоду більшовицького деспотизму. Україна прагнула виступити ініціатором у створенні всеросійської федерації з метою відновлення великої Росії.» [42].

У цій грамоті гетьман Павло Скоропадський висловлює підтримку ідеї федерації України з Росією з метою відновлення державного порядку в Росії. Він підкреслює, що Україна повинна зайняти одне з перших місць в цій федерації, оскільки від неї пішов порядок і законність в краї. Гетьман вважає, що Україна повинна виступити в справі утворення всеросійської федерації, яка має на меті відновлення великої Росії [42].

Цей фрагмент відображає погляди гетьмана Павла Скоропадського на політичну ситуацію в Росії та його бажання забезпечити активну роль України у формуванні нового державного устрою.

На сторінці 89 наводиться інформація від сучасної дослідниці Тетяни Бикової щодо стосунків між урядом Криму та Україною під час Української Держави [42].

«Сучасна вчена Тетяна Бикова розглядає відносини між Кримським крайовим урядом та Україною, зауважуючи, що Кримський крайовий уряд активно протистояв уряду України. З моменту приходу до влади Кримський крайовий уряд почав впроваджувати політику, спрямовану на відокремлення півострова від України. Усі заходи Української Держави були ігноровані, і розпочалося переслідування українських видань, мови та громад. Навіть урядові телеграми з Києва, складені українською мовою, було заборонено приймати.»

За цими даними, Кримський крайовий уряд, що контролював півострів Крим, розпочав політику спрямовану на відокремлення Криму від України негайно після приходу до влади. Ця політика включала в себе переслідування українських газет, української мови та українських громад. Крім того, було навіть заборонено приймати урядові телеграми з Києва, які були складені українською мовою. [Див.Дод.В].

Цей фрагмент показує спроби Кримського крайового уряду впровадити політику, спрямовану проти інтересів Української Держави та українського населення на Кримському півострові [42].

На сторінці 113 в 3 розділі 16 параграфу в політичній конвенції між Польською Республікою і Українською Народною Республікою, уряди цих двох держав домовилися про наступні рішення: Польська Республіка визнала право України на незалежне державне існування та визнала Директорію УНР з Головним отаманом Симоном Петлюрою як верховну владу Української Народної Республіки. Угода включала пункт, що передбачав визнання Польщею територій на сході, які належали Польщі до розділів 1772 року і які контролювалися або мали бути завойовані від Росії, якщо це було можливо. Український уряд і Польща зобов'язалися не укладати договори, спрямовані проти одне одного, і гарантувати національні і культурні права громадян обох національностей, які мешкали на їхній території. Щодо військової конвенції, укладеної 24 квітня 1920 року, Польські і українські війська діяли як союзники. Український уряд зобов'язувався постачати продукти для польської

армії, а в разі надання їх недостатньо цивільний комісар України мав право реквізиції продуктів у місцевого населення. Командування польських військ забезпечувало українські війська зброєю, амуніцією, спорядженням і одягом для трьох дивізій. Ці угоди відображають спроби об'єднання зусиль Польщі та України перед загрозою більшовицької Росії та розкривають політичні та військові аспекти їхньої співпраці в той час.

У підручнику "Історія України 10 клас Реєнт 2010" у темі 3 "Українська революція (березень 1917 - початок 1918рр)" у параграфі 18 "Війна радянської Росії проти Української Народної Республіки. Проголошення незалежності УНР" наводиться наступна цитата:

«Ми досягли максимальних можливих умов в нашій згоді. Українському народові гарантується право національного самовизначення в усіх областях, де він є чисельнішим, включаючи Холмщину та Підляшшя. Галичина об'єднується з Україною, що означає, що український народ отримує право управління в області, де він є більшістю. Згідно з торговою частиною мирного договору, імпорту і експорту товарів через кордон та за межі України є виключною прерогативою Української Держави. Дев'ята конференція уповноважила Раду Народних Міністрів підписати угоду. З урахуванням нестабільної ситуації в країні, члени української делегації отримали право ратифікації майбутньої угоди під час переговорів. Міністр УНР М. Ткаченко розповів про результати мирних переговорів у Брест-Литовську.» [45].

Ця цитата відзначає певні умови та досягнення, які були в мирних договорах між Українською Народною Республікою та радянською Росією, у той період історії України. Зокрема, це включало в себе право національного самовизначення для українського народу у регіонах, де він становив більшість, і забезпечення українського панування в тих частинах Галичини, де український народ проживав. Також це включало у себе монополію Української Держави на ввезення та вивезення товарів з-за кордону.

Михайло Ткаченко, як міністр УНР, розглядає наслідки мирних переговорів у Брест-Литовську, які визначили певні ключові аспекти

взаємовідносин між УНР та радянською Росією під час цього історичного періоду.

У підручнику *"Історія: Україна і світ 10 клас Мудрий 2018"* на сторінці 233 в шостому розділі 32 параграфу розглядаються причини катастрофічних поразок Радянської Червоної армії в 1941–1942 роках під час Другої світової війни. 16 серпня 1941 року був виданий наказ Ставки ВГК Червоної армії № 270, який намагався пояснити ці поразки, визначаючи лише одну причину - боягузтво бійців і командирів, а також зловмисне дезертирство. Подальше реагування на цей наказ було недостатнім. Щоб впоратися з ситуацією, Й. Сталін видав 12 вересня 1941 року наказ про створення загороджувальних загонів у фронтовому тилу. Передбачалося, що при кожній стрілецькій дивізії має бути створений загороджувальний батальйон з метою "встановлення твердої дисципліни та припинення втечі охоплених панікою військ". Проте ці заходи також не дали значущого ефекту, бо червоноармійці, попадаючи в так звані "котли", часто здавалися в полон. Важливою причиною постійного утворення великих і малих "котлів" був не тільки страх перед могутнім противником, але і небажання воювати. Вони погано воювали не тому, що не вміли це робити. Головною причиною було їхнє не бажання воювати за режим, який призводив до депортацій, голодоморів і масових репресій [35].

На сторінці 148 у третьому розділі 18 параграфу описано парадоксальну ситуацію, яка виникла після закінчення Великої війни. Чимало людей, від багатого банкіра до звичайного чоловіка, були вражені тим, як велика війна призвела до смерті і руйнувань, але водночас вона надала життю мету та забезпечила постійну зайнятість. У пору війни, здавалося, життя мало більший сенс. Деякі чоловіки стверджували, що життя в окопах серед небезпеки та фронтового співтовариства було кращим, ніж життя безробітного. Інші поширювали думки, відомі як "Шпенглерові думки," що передбачали повернення Європи до темних часів середньовіччя [35].

Тривога та неспокій поширювалися по всьому континенту, перетворюючись на вуличне насильство. Бойові загони лівого та правого спрямувань проводили бійки в багатьох містах Європи. Цей період став найкращим часом для радикальних дурисвітів, авантюристів та екстремістів, які володіли великим впливом на суспільну атмосферу.

Використання мемуарів у підручниках шкільного курсу “Історія України” є інноваційним та надзвичайно важливим підходом до навчання, оскільки це дозволяє учням отримати глибше та більш доступне засвоєння історичного матеріалу. Мар'ян Мудрий, відомий автор історичних підручників для українських шкіл, вдало інтегрує мемуари як історичне джерело у навчальний процес, створюючи унікальні можливості для учнів [35].

Включення мемуарів різних авторів до підручників історії, створених Мар'яном Мудрим, є неабиякою перевагою для учнів, оскільки ця різноманітність робить процес навчання історії більш збагаченим і цікавим.

Ця різноманітність авторів дозволяє учням бачити історію з різних точок зору. Політики можуть дати унікальний погляд на політичні аспекти подій, генерали - на воєнні аспекти, а звичайні громадяни - на побутові та соціокультурні аспекти того часу. Це розширює горизонти учнів і дозволяє їм розглядати історію з багатьох позицій.

Такий підхід також розвиває критичне мислення учнів, оскільки вони мають можливість аналізувати різні джерела та точки зору на одні й ті самі події. Вони навчаються ставити запитання, порівнювати інформацію, визначати переконання та мотивації авторів мемуарів. Ця навичка критичного мислення має велике значення в сучасному освітньому середовищі.

Глобальний підхід Мар'яна Мудрого до використання мемуарів в історичному навчанні відкриває перед учнями світ можливостей для вивчення історії, що виходять за межі України. Автор також враховує використання мемуарів в іноземних підручниках, дозволяючи учням отримувати знання не лише про історію своєї країни, а й інших частин світу.

Мемуари, як живі особисті свідчення історичних подій, надають можливість учням досліджувати минуле з різних культурних та географічних перспектив. Вони допомагають створити зв'язок між історією України та інших країн, а також дізнатися більше про історичні події, що відбувалися у різних куточках світу.

Використання мемуарів у підручниках шкільного курсу “Історія України” робить навчання більш захопливим, розвиває критичне мислення та надає учням можливість поглиблено вивчати історію через призму особистих долей і переживань тих, хто був причетний до історичних подій.

Як відомо, головна мета мемуарів - відобразити свій час, епоху, долю свого покоління, долю своїх сучасників і передати молоді уроки, винесені зі свого життєвого досвіду. Водночас, для більшості українських письменників жанр мемуарів не є важливою частиною їхньої творчості. У сучасному розумінні авторські мемуари - це найчастіше розповідь, написана у формі нотаток від імені автора про реальні події, в яких автор брав участь або був свідком. Головною особливістю мемуарного жанру є особисте осмислення автором певних історичних подій, зіставлення власних духовних переживань із суспільними змінами [35].

Використання мемуарів, уривків щоденників, есе та авторських нотаток на шкільних уроках літератури дає можливість вчителю показати старшокласникам епоху очима сучасників, змусити їх співпереживати певним подіям та співчувати людським долям. Крім того, мемуари є важливою складовою духовної культури суспільства, і не випадково до них виявляють інтерес вдумливі читачі, історики, літературознавці, літературні критики та фахівці різних галузей.

П.2. Особливості використання мемуарних джерел у шкільних підручниках при вивченні Української революції

Використання мемуарних джерел у шкільних підручниках при вивченні курсу «Історія України» є неабияк важливим аспектом історичного навчання. Спогади Михайла Грушевського, Симона Петлюри, Володимира Винниченка та Павла Скоропадського є найбільш цитованими в шкільних підручниках при вивченні Української революції з кількох ключових причин.

Українська революція 1917-1921 років була найважливішою подією в історії України, і для її розуміння надзвичайно важливо мати доступ до спогадів тих, хто в цих подіях брав безпосередню участь. Спогади політиків і державних діячів, таких як Михайло Грушевський, Симон Петлюра, Володимир Винниченко та Михайло Скоропадський, мають особливу цінність у зрозумінні мотивів і обставин революційних подій.

По-перше, авторитетність цих осіб була вельми високою під час вивчення шкільного курсу «Історія України». Михайло Грушевський був не лише видатним істориком, але й одним із головних ідеологів та лідерів Української Народної Республіки. Павло Скоропадський виступав як гетьман Української Держави. Їхні лідерські позиції та активна участь робили їхні спогади авторитетними в очах читачів [27].

У підручнику "Історія України (Власов, Кульчицький) 10 клас (Стандарт, Проф)" у розділі №2 "Українська революція" на сторінці 44 розглядається початок Української революції. Михайло Грушевський у своїх «Споминах» надає важливу інформацію щодо перших днів діяльності Центральної Ради [6]. Передумови революції описано за допомогою спогадів Д. Дорошенка на сторінці 38 [Див.Дод.Е].

Зокрема, він описує, як із початком березня прийшли перші поштові відомості про події в Петербурзі. Єфремов зачитав їх на зборах Тимчасового Уряду Української Народної Республіки (ТУР) у клубі. Ця інформація стала

важливою для української молоді, і вона прийшла на збори, щоб отримати більше інформації про наміри старших у справі організації.

Тимчасовий Уряд Української Народної Республіки (ТУП) запропонував іншим українським організаціям делегувати своїх представників для спільної дії. Проте серед молоді існували різні точки зору, і створення центрального об'єднуючого органу викликало суперечки. Особливий опір виявив Дмитро Антонович, який керував еседеками. Під час тривалих нарад, які відбулися під його керівництвом, було вирішено домагатися утворення центрального об'єднуючого органу замість запланованого бюро ТУП [6].

Для обґрунтування цього постулату, Антонович знайшов 13 професійних та інших організацій Києва, що спрямовувалися на еседеківський напрямок, і добивався для них представництва, аналогічного з ТУП.

По-друге, їхні спогади надають персональний погляд на події та революційні процеси. Вони не лише були свідками подій, але й активними учасниками, що робить їхні спогади особливо цінними для розуміння мотивів, рішень та обставин української революції.

По-третє, спогади цих авторів містять багато деталей, які допомагають краще розуміти події та міжособистісні взаємини на той час. Вони розкривають свої роздуми, конфлікти, сприйняття суспільних змін, що дає можливість отримати глибше уявлення про українську революцію [6].

По-четверте, їхні спогади можуть бути використані для порівняння та співставлення з іншими документами того часу, такими як фотографії, офіційні документи, листування та інші історичні джерела. Порівнюючи спогади із цими документами, можна виявити спільність чи відмінності в інтерпретації подій, а також виявити можливі аспекти, які не були відображені в офіційних джерелах.

По-п'яте, зручність використання спогадів полягає у їхній доступності та чіткості мови. Спогади відомих політиків та державних діячів часто написані грамотно та структуровано, що полегшує їх використання в шкільних

підручниках. Вони здатні передати складні історичні події у доступній формі для учнів.

І, нарешті, методика роботи зі спогадами цих авторів може включати запитання, спрямовані на аналіз та обговорення ключових моментів у їхніх спогадах. Такий підхід сприяє критичному мисленню, аналізу та обговоренню історичних подій серед учнів.

Спогади Михайла Грушевського, Симона Петлюри, Володимира Винниченка та Павла Скоропадського є найбільш цитованими в шкільних підручниках при вивченні Української революції через їхню авторитетність, особистий погляд на події, деталі та зручність використання в навчальному процесі. Вони допомагають учням краще зрозуміти історію України та навчитися аналізу та критичному мисленню [51].

Підручники, призначені для вивчення Української революції, надають велику увагу ілюстрації ключових подій цього періоду за допомогою документів та фотографій. Ця візуальна підтримка допомагає учням краще зрозуміти революційні події, їхні наслідки та важливих історичних діячів того часу [51].

У підручнику "Історія України (Пошетун, Гупан) 10 клас"

В параграфі 13, на сторінці 96 наведена доповідь полковника Петра Болбочана головному отаманові Симону Петлюрі. У цій доповіді Болбочан описує складну ситуацію, з якою стикнулася Україна під час військового конфлікту з російськими більшовиками. [Див. Дод. С].

«У доповіді полковника Петра Болбочана головному отаманові Симону Петлюрі, поданій зі станції Люботин 10 січня 1919 року, висловлюється переконання, що Україна опинилася в надзвичайно складному становищі. Більшовицькі російські війська наближаються до неї, і вони були підготовлені цілий рік найкращими кадрами Генерального Штабу Російської армії. Раніше було послано запит на виділення 3–4 полків, але зараз обставини змінилися, і полковник просить виділити дві повноцінні дивізії. Він вважає, що через тиждень навіть дві дивізії можуть виявитися недостатніми. Він також

зауважує, що є багато різних полків, але для їх ефективного функціонування потрібно відвести час для нормальної організації. Кожному з цих полків слід надати декількох досвідчених старшин і козаків з Запорозького корпусу, які б навчали і регулярно відсікали недисциплінованих бійців. Таким чином, за місяць усі ці полки стануть ефективними бойовими частинами.» [42].

За цими даними, полковник Петро Болбочан вказує на надзвичайно скрутне становище, з яким Україна стикалася. Російські більшовицькі війська наближалися до України, і організація цих військ була досить професійною. У своїй доповіді він просить головного отамана виділити для оборони України дві дивізії в повній бойовій готовності.

Полковник також вказує на необхідність покращити стан і підготовку українських полків, відзначаючи, що багато з них потребують нормальних умов і додаткового навчання. Він висловлює думку, що краще заздалегідь позбутися неефективних "товаришів", ніж мати незадовільну армію під час конфлікту з більшовиками.

Початок революції (лютий-березень 1917 року): Цей період є одним із найбільш докладно ілюстрованих в підручниках. Масові демонстрації, страйки, зіткнення з поліцією та загальне національне незадоволення відображаються на фотографіях. Крім того, шкільні підручники часто включають афіші та листівки того часу, що свідчать про атмосферу революційного підйому [42].

Проголошення Української Народної Республіки (квітень 1918 року): Документи, які стосуються проголошення незалежності Української Народної Республіки (УНР), а також зображення Гетьмана Павла Скоропадського, часто ілюструються в підручниках. Ці матеріали надають контекст для розуміння того, як УНР формувалася та функціонувала в революційні часи.

У підручнику "Історія: Україна і світ 10 клас Мудрий 2018" у другому розділі, на сторінці 78, цитується фрагмент спогадів Павла Скоропадського. У цьому фрагменті Скоропадський розмірковує про свою роль і внутрішні сумніви стосовно перевороту та своєї участі в ньому [Див.Дод.Д].

Гетьман більше втверджувався в тому, що переворот необхідно здійснити негайно, щоб бути спокійним і впевненим у тому, що зробив все для порятунку країни. Але його мучили сумніви щодо того, чи потрібно йому брати на себе цю відповідальність. Він не хотів співпрацювати з німцями. Бо знав, що такі його рішення не зрозуміють і що від різних груп населення підтримки буде недостатньо. Він розумів, що йому не потрібна ця влада, що краще спокійно жити, але йому хотілось допомогти країні [35].

Скоропадський визнає, що він відчуває тиск сумнівів, але він також переконаний, що переворот є необхідним для того, щоб врятувати країну. Він розмірковує над тим, як цей переворот може вплинути на його особисте життя і ставить питання про те, чи вистачить йому сили для подолання всіх труднощів, пов'язаних із цим рішенням.

У цьому фрагменті можна відчути внутрішній конфлікт і душевні роздуми Скоропадського стосовно свого рішення взяти на себе відповідальність за долю країни в складний період її історії [35].

Українська революція 1918-1919 років: Цей період ілюструється подіями, такими як відновлення УНР під проводом Симона Петлюри, боротьба з інтервентами, зусилля збереження незалежності України та Громадянська війна. Фотографії воєнних дій, важливі договори та проголошення передають напруженість і складність цих часів.

Українізація та культурний ренесанс: Підручники також приділяють значну увагу культурному ренесансу та процесу українізації в революційний період. Ілюстрації включають зображення видатних українських літературних фігур, видавництва, театральних постановок та інших культурних досягнень того часу.

Ці ілюстрації важливі для учнів, оскільки вони допомагають краще розуміти революційні події, їхні наслідки та сутність історичних діячів того часу. Вони відображають складність і різноманітність революційного періоду в Україні та допомагають створити повну картину цих важливих історичних подій.

Важливо, що мемуари контекстуалізують історичні документи та фотографії, які вже представлені в підручнику, встановлюючи зв'язки між особистими переживаннями свідків та іншими джерелами. Це допомагає учням краще розуміти контекст і значення кожного документа чи зображення.

Робота з мемуарами сприяє розвитку навичок критичного мислення та аналізу історичних джерел, допомагаючи учням визначати перспективу та можливі обмеження, які існують в мемуарах як історичних документах.

У цілому, мемуари розширюють наше розуміння історії Української революції та роблять вивчення цього періоду більш цікавим і наочним, надаючи змогу учням розкрити різні аспекти цього історичного періоду. Вони допомагають історії стати більш живою та особистою, роблять історичні події більш доступними та релевантними для учнів, допомагаючи їм відчувати історію через очі свідків і учасників.

У підручниках, присвячених вивченню шкільного курсу “Історія України”, документи грають важливу роль. Зручність користування ними може суттєво впливати на рівень розуміння та інтерес до вивченої теми. Ось які аспекти впливають на зручність користування документами у підручниках:

Залежно від того, як документи відзначені у підручнику, зручність користування може значно варіюватися. Якщо документи чітко виділені, наприклад, в окремих відмінних блоках або таблицях, це полегшує їхню ідентифікацію та пошук. У такому випадку учні можуть швидше знаходити необхідні джерела під час вивчення матеріалу. З іншого боку, якщо документи не відзначені чітко, а вставлені просто в текст, це може ускладнити їх розпізнавання та доступність для учнів.

Розміщення документів безпосередньо в тексті параграфу може бути зручним для тих учнів, які бажають більш глибоко зануритися в тему і аналізувати історичні документи в контексті навчального матеріалу. Однак це також може призвести до відволікання, оскільки учні можуть витратити багато часу на читання документів та повертання до основного тексту. Тому важливо,

щоб такий підхід був супроводжуваний чіткими вказівками щодо того, як саме користуватися документами, і як їх інтегрувати в навчальний процес.

Розміщення документів у кінці підручника може бути зручним з погляду структури підручника, оскільки це не заважає читанню основного тексту. Учні можуть звертатися до документів, коли це необхідно, але вони не відволікаються від головного навчального матеріалу. Однак у такому випадку важливо, щоб документи були легко знаходимі та індексовані, щоб учні могли швидко звертатися до них за потреби.

Зручність користування документами у шкільних підручниках при вивченні шкільного курсу “Історія України” визначається як структурним оформленням підручника, так і організацією роботи з історичними джерелами під час уроків. Наявність чіткого плану використання документів і детальні вказівки щодо їхнього аналізу допоможуть максимально використовувати ці джерела для підвищення рівня розуміння та зацікавленості учнів шкільного курсу “Історія України”.

Робота з фрагментами мемуарів у шкільних підручниках є важливою складовою вивчення шкільного курсу “Історія України”. Важливо створити методику роботи з цими джерелами, яка б сприяла розумінню та зацікавленості учнів у темі.

Важливо включити до підручника запитання, які стосуються фрагментів мемуарів. Запитання повинні бути ретельно підібраними і спрямованими на розвиток критичного мислення. Вони можуть стосуватися ключових моментів, персонажів, мотивів та значущості подій, описаних у мемуарах.

Для покращення розуміння подій в Українській революції учні можуть порівнювати фрагменти мемуарів з іншими історичними джерелами, такими як документи, фотографії, тощо. Порівняльний аналіз допомагає учням розкрити різні перспективи на одні й ті ж події та розвиває навички аналізу.

Робота з фрагментами мемуарів може бути підставою для обговорення в класі. Вчитель може спонукати учнів обговорювати власні враження від прочитаного, обмінюватися думками та аналізувати текст. Такі дискусії

сприяють глибшому розумінню матеріалу та розвивають навички спільної роботи.

До фрагментів мемуарів можна додавати творчі завдання. Наприклад, учні можуть запропонувати письмово або усно відтворити події з мемуару зі зміною точки зору персонажа чи написати власний мемуар із роллю учасника революції. Ці завдання сприяють поглибленому зануренню в тему.

Мемуари можуть супроводжуватися візуальними матеріалами, які допомагають візуалізувати події та персонажів. Візуальні матеріали доповнюють текст та роблять його більш доступним.

Загалом, методика роботи з фрагментами мемуарів у шкільних підручниках при вивченні шкільного курсу “Історія України” повинна сприяти розвитку критичного мислення, поглибленому розумінню історичних подій та підвищенню інтересу учнів до предмету.

РОЗДІЛ III

ПРОЕКТУВАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКОРИСТАННЯ МЕМУАРІВ ПРИ ВИВЧЕННІ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1918 РОКУ

III.1. Комплексний аналіз мемуаристики доби Української держави

Використання мемуарів у якості історичного джерела вимагає ретельного аналізу та критичного обговорення. Особливості мемуарних джерел, такі як їх суб'єктивність і специфічність, створюють необхідність дослідження особистості автора спогадів, їхніх мотивів і цілей для написання. При цьому слід враховувати можливість свідомого перекручення та фальсифікації історичних фактів у мемуарах.

Мемуарів цього історичного періоду достатньо багато, а головне, дуже багато спогадів голови держави - Павла Скоропадського.

Перш за все, важливо враховувати, що мемуари створені різними авторами з різними поглядами та життєвими долями. Перспективи авторів розрізняються, що дозволяє нам бачити даний період з різних ракурсів. Автори поділяються на кілька великих груп: прихильники української державності, опоненти та спостерігачі, які були сторонніми спостерігачами подій.

Мемуари цього періоду охоплюють широкий спектр тем: становлення державності, політичні процеси, війну за незалежність, економічні виклики, культурні зміни та соціальні трансформації. Ці теми розглядаються в контексті внутрішніх подій, а також взаємодії України з іншими країнами, такими як Росія, Польща, Австрія, Німеччина та інші сусіди.

Важливо відзначити, що мемуари різних авторів можуть суперечити один одному, виокремлюючи різні погляди та інтерпретації подій. Аналіз

текстів допомагає розкрити їхні специфічні особисті підходи та реакції на складні ситуації [53].

Завдяки цьому комплексному аналізу мемуаристики Української держави, ми можемо глибше проникнути в історію та зрозуміти різні аспекти та протиріччя цього часу, яке визначило подальший розвиток України та формування її ідентичності.

Розглядаючи мемуарну літературу, присвячену Українській державі, слід зауважити її внутрішню різноманітність через різні підходи та точки зору авторів.

Важливо відзначити, що у своїх спогадах більшість радянських мемуаристів висловлюють негативну оцінку діяльності українських інституцій, обвинувачуючи їх у "буржуазному націоналізмі" та контрреволюційних діях. Однак, незважаючи на цей підхід, їхні розповіді містять інформацію та деякі аспекти, які доцільно докладніше вивчити, оскільки ці факти не є широко відомими в сучасній історичній науці.

Узагальнюючи, мемуарна література щодо проблем періоду Української держави має значне інформативне значення та розкриває багато аспектів, які зацікавлюють істориків. Після оголошення I Універсалу в Україні виникла певна невизначеність стосовно подальших кроків у боротьбі за автономію. В таких умовах виникла необхідність досягти компромісу між Києвом і Петроградом шляхом переговорів, які відбулися наприкінці червня 1917 року, і призвели до виходу II Універсалу.

Основними рисами мемуарів, які відрізняють їх від інших історичних джерел, є індивідуалізація та суб'єктивізм. Раніше ці характеристики часто розглядалися як негативні, але в сучасності вони набули важливого значення у наукових дослідженнях. Так, деякі дослідники навіть вбачають у суб'єктивності мемуарів підвищення цінності цих джерел, оскільки вони відображають індивідуальний погляд авторів та їх власні переживання [5].

При використанні мемуарів як джерела в історичних дослідженнях, важливо пам'ятати, що вони завжди фокусуються на особі автора. У мемуарах

виражена думка автора щодо конкретних подій, ситуацій, особистостей та фактів. Це означає, що у джерелах мемуарного жанру ключовими є світогляд, принципи, спосіб мислення та рівень освіченості автора. Все це впливає на те, як він сприймає та відображає події та явища у своїх спогадах, і ця індивідуальність є важливою для розуміння специфіки мемуарів.

Додатково, важливим фактором є характер і мета написання мемуарів. Наприклад, спогади можуть бути призначені для друку або для особистого користування та передачі нащадкам. У випадку, коли вони писалися для родини та особистого споживача, автори зазвичай більш відкрито і вільно діляться своєю особистою інформацією та поглядами, включаючи політичні позиції. Це може відобразити більш аутентичний погляд на події і додатково збагатити спогади.

Так розглянемо основних авторів, що аналізували період Української держави за часів Павла Скоропадського.

У праці відомого українського історика ХХ ст. Дмитра Дорошенка "Історія України 1917-1923 рр." подається ґрунтовне документальне дослідження подій часів Української держави. У мемуарах висвітлено розгортання національного руху під час березневих подій 1917 року в Росії, діяльність, боротьбу за державну незалежність України. Дмитро Дорошенко не належить до числа "харизматичних" постатей української політики першої половини ХХ століття, бо він не прагнув політичного лідерства, хоча міг би на це претендувати, будучи шанованою і відомою людиною і маючи належне вельми високе походження. Йому неодноразово це закидали, особливо в еміграції: для когось давній свідомий українець гетьманського роду Дорошенко міг би бути приємнішим, аніж "забагато обрусілий" інший нащадок гетьманів — Павло Скоропадський; закидали брак "бойового характеру" та багато подібного. Дмитро Іванович розумів свою м'яку вдачу, схильність до компромісів, але ставлення до державної влади і політики розумів виключно як сумлінне виконання свого належного у даний момент обов'язку перед країною незалежно від того, яка партія знаходиться при владі.

Дмитро Дорошенко у своїх мемуарах критикував політику Павла Скоропадського за проросійське бачення [21].

А ось сам Павло Скоропадський у своїх мемуарах - Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 — грудень 1918) писав про визначну роль Української держави та про свій безпосередній внесок в становлення української державності. Його «Спогади» є надзвичайно важливим та інформативним джерелом для вивчення періоду шкільного курсу «Історія України» 1917-1921 років. Ці мемуари надають багато інсайтів у політичну, соціальну та культурну обстановку того часу. Політичний контекст: У фрагменті, Скоропадський детально описує складну політичну обстановку, яка панувала в Україні під час обрання його гетьманом. Учні можуть дізнатися про ключові політичні сили, які впливали на цей процес, включаючи гетьманську урядову коаліцію, українські націоналістичні рухи, та інші фракції, що діяли у регіоні.

Вплив обрання гетьмана на події: Після вивчення фрагмента учні можуть обговорити, як обрання Скоропадського гетьманом вплинуло на події в Україні. Це дозволяє розібрати вплив цієї ключової події на історію країни та обговорити роль гетьмана в цьому контексті.

Мемуари Скоропадського розкривають велику кількість інформації щодо внутрішніх політичних і соціальних проблем, які переймали Україну та її керівників. Вони відображають деталі обрання Скоропадського гетьманом, його мотиви і цілі, а також його спроби врегулювання внутрішніх конфліктів та забезпечення стабільності в країні.

Завдяки цим мемуарам, ми можемо краще розібратися у складних політичних відносинах і діях ключових постатей цього періоду. Цей документ допомагає нам ліпше зрозуміти, яким чином українська влада реагувала на зовнішні та внутрішні труднощі, які стали на її шляху.

Загалом, мемуари Павла Скоропадського є незамінним джерелом для вивчення шкільного курсу «Історія України» та розкриття ключових аспектів цього важливого періоду. Вони додають особистий контекст до історичних

подій і надають можливість розглянути їх з позиції основного учасника та гетьмана України [37].

Спогади інших видатних діячів періоду гетьманату Павла Скоропадського розширюють наше розуміння цього важливого періоду в історії України та допомагають краще осмислити його політичні, соціокультурні та економічні аспекти. Ці спогади створені різними діячами, такими як Михайло Грушевський, інші політичні лідери, журналісти та інтелектуали свого часу.

Михайло Грушевський, який займає важливе місце в історії України, відомий не лише як історик, але і як видатний політик і громадський діяч. Його внесок у розвиток української державності та національної свідомості був величезним, і його спогади та аналітичні роботи стосовно гетьманату Павла Скоропадського та подій того часу є надзвичайно цінними джерелами для вивчення історії України на початку ХХ століття.

Грушевський був одним із перших істориків, які спробували науково проаналізувати гетьманат Скоропадського та його вплив на українське суспільство. Він докладно досліджував внутрішню політику гетьманату, розкриваючи різні аспекти адміністративно-територіального устрою, економічної політики та відносин між гетьманською владою та населенням. Його аналіз стосувався також стосунків гетьманату з іншими політичними силами, включаючи взаємодію з Українською Центральною Радою та іншими фракціями.

Окрім цього, Грушевський намагався зрозуміти спроби реформування країни під гетьманатом і їхні наслідки. Його аналітичні статті відзначалися глибоким розумінням політичних процесів та соціально-економічних аспектів цього періоду.

Важливо зауважити, що Грушевський не обмежувався лише науковими роботами, а також активно впливав на громадську думку свого часу через свої публікації та громадську діяльність. Його спогади та аналізи стали важливим джерелом для істориків, політологів та громадян, які цікавляться подіями

гетьманату Скоропадського та їхнім впливом на українське суспільство. Таким чином, Михайло Грушевський залишив свій слід як історик, діяч та публіцист, сприяючи розумінню історичних подій України на початку ХХ століття і впливаючи на формування її ідентичності.

Мемуарні записи з досліджуваного періоду залишив В. І. Вернадський — «Щоденники (1917– 1921)» (Київ, 1994, 2011). У 1918 році за сприяння Гетьмана Павла Скоропадського Володимир Вернадський створив Українську академію наук, став її першим президентом, працював над формуванням національної бібліотеки. Робив усе можливе, щоб відроджувати українську мову і культуру. Його записи розкривають факти найменш дослідженого українського періоду життя вченого, відображають його науково-організаційну роботу, містять роздуми про місце вченого в українському національно-демократичному русі, характеристику національно-політичного, громадського та наукового життя України, оригінальні авторські характеристики П. М. Мілюкова, М. С. Грушевського, А. Е. Кримського, П. П. Скоропадського та інших політичних діячів і вчених і дають можливість простежити еволюцію його поглядів на українське питання. Так, Павла Скоропадського він розглядав як сильного лідера і активно допомагав йому проводити державну політику.

Мемуари зі симбіозом спогадів і наукового дослідження вирізняється і двотомна праця Ісаака Мазепи «Україна в огні і бурі революції» (Прага, 1942–1943), для написання якої автор залучив численні документи, мемуари, епістолярій і матеріали преси. Сам Ісаак Мазепа писав про свою роботу так: «В своїх спогадах я не обмежуюсь передачею лише того, що я сам бачив та чув. В тій мірі, в якій це дозволяли умови праці на еміграції, я старався крім своєї пам'яті та своїх записок, використати для освітлення окремих моментів також опубліковані досі матеріали та спогади різних авторів». Очолив українську соціалістичну фракцію, до якої увійшли представники УСДРП та правих українських есерів, на II Всеукраїнському з'їзді рад у Катеринославі 17-19 березня 1918 року. У промові на з'їзді 18 березня протестував проти

російсько-більшовицької окупації міста і, незважаючи на погрози делегатів-більшовиків, заявив, що Україна не бажає опіки московських комісарів та що саме наступ російських військ примусив УЦР підписати Брестський мирний договір. У квітні 1918 року, коли радянські війська покинули Катеринослав, очолив губернську революційну раду, яка одночасно діяла як і місцева політична влада.

Коли за часів гетьманської держави Павла Скоропадського у Катеринославі почалися гоніння на активних діячів українського руху, Мазепа, працюючи у губернській земській управі, намагався захищати їх. Під прикриттям земства кілька разів виїздив до Києва, де відвідував засідання ЦК УСДРП, мав розмови із Симоном Петлюрою (який очолював тоді Всеукраїнський союз земств), з Володимиром Винниченком, Миколою Поршем, іншими провідними діячами національного руху. У жовтні за редагування газети «Наше слово», за наказом губернського старости, Мазепу заарештували, але невдовзі звільнили. Мазепа активно критикував Скоропадського за його проросійські настрої та гонитву за щирими українськими діячами.

Один зі спеціалістів, М. Казьмирчук, виділила дві головні категорії мемуарів: ті, які були призначені для негайної публікації, і ті, що передбачали відкладену публікацію. Ця класифікація ґрунтується на усвідомленні авторами того, чи будуть їхні спогади опубліковані.

Крім того, Ю. Бумбур вводить поняття "авторська суб'єктивність" як важливий елемент мемуарної літератури. Воно означає відображення в тексті авторської точки зору та авторського світогляду. Ця суб'єктивність є ключовим аспектом мемуарів, оскільки вона відображає індивідуальну картину світу автора та його сприйняття подій.

Історики вважають, що мемуари, як джерела, є важливими не лише в тому випадку, коли їх автори є видатними політичними або суспільними діячами, що безпосередньо брали участь у подіях у державі. Вони також приділяють увагу мемуарам звичайних громадян, які не мали вираженої

політичної позиції. Ці мемуари мають деяку об'єктивність, оскільки автори сприймають події з точки зору звичайного спостерігача.

Один з дослідників, О. Коляструк, відзначає, що мемуари звичайних людей можуть витягти на поверхню ті факти, які не помічаються з офіційних позицій і тому не розглядаються при аналізі.

У зв'язку з цим важливо використовувати міждисциплінарний підхід при аналізі постаті автора мемуарів. Цей підхід дозволяє дослідити багато аспектів життя автора, такі як його професійна діяльність, політичні та релігійні переконання, рівень освіченості, мовні навички, світогляд і ставлення до конкретних подій. Всі ці аспекти важливі для правильного розуміння контексту, в якому написані мемуари.

При використанні мемуарів як джерела в історичних дослідженнях важливо провести верифікацію та критичний аналіз. Сьогодні існують методики критики мемуарних джерел, які постійно удосконалюються. Вони включають в себе перевірку авторства, визначення мети написання мемуарів, встановлення часу та місця їх створення, визначення форми написання, а також оцінку повноти та достовірності джерела.

Таким чином, важливим у використанні мемуарних джерел у дослідженні або проекті - це визначення мети і теми, яка буде висвітлюватися. Цей етап є вирішальним, оскільки він формує основу для подальших дій і направляє вас у виборі відповідних мемуарів та джерел.

Значення визначення мети і теми:

Зорієнтуватися в пошуках: Коли є чітко сформульована мета та тема дослідження, можемо зорієнтуватися в пошуках необхідних мемуарів. Напряму вибирати джерела, які найкраще відповідають висвітлюваній проблематиці. Уникнення розкиду уваги: Максимально конкретне визначення мети необхідне для уникнення розкиду уваги на неважливих або непов'язаних темою джерелах.

Сформульовані запитання і гіпотези: Мета і тема дослідження необхідні аби сформулювати конкретні запитання та гіпотези, які планується перевірити під час роботи з мемуарами.

Як визначити мету і тему:

Специфікація основної проблеми полягає в тому, що необхідно чітко сформулювати основну історичну або наукову проблему для висвітлення. Також слід визначити період і місце, яким часовим періодом і географічним місцем ми хочемо охопити дослідження.

Специфікуйте аспекти теми: Визначте конкретні аспекти або аспекти теми, які цікавлять. Розділіть тему на більш дрібні підтеми або питання.

Відповідайте на запитання «Чому?», «Як?», «Для чого?»: Думайте про те, як дослідження може відповісти на ці ключові питання. Це допоможе визначити мету.

Робіть перший огляд літератури: Проведіть перший огляд літератури щодо вашої теми, щоб побачити, які аспекти вже вивчені і де є можливість зробити новий внесок.

В результаті цього першого кроку необхідно мати чітко сформульовану мету і тему дослідження, які будуть служити орієнтиром у подальших пошуках і аналізі мемуарних джерел.

На другому етапі дослідницького процесу визначаються критерії відбору мемуарних джерел. Слід вирішити, за якими критеріями будуть обрані мемуари для подальшого використання в дослідженні чи проекті.

Спочатку визначається часовий період, який цікавить дослідника. Це може бути конкретний історичний період чи певні події, які сталися протягом визначеного проміжку часу.

Далі розглядається географічна область, де мали місце події, які цікавлять дослідника. Питання включає в себе, чи розглядається дослідження обмежено певною країною, регіоном, містом, чи враховується більший географічний контекст.

Далі, визначаються соціальні аспекти чи статус авторів мемуарів, які цікавлять дослідника. Це може бути важливим критерієм, оскільки дослідник може шукати свідчення від певних соціальних груп, таких як військові, політики, або звичайні громадяни.

Також важливим є зв'язок авторів мемуарів з самими подіями. Визначається, чи були вони активними учасниками подій, свідками, чи мали інший значущий зв'язок з тими подіями, які цікавлять дослідника.

Крім цього, можуть враховуватися додаткові критерії, такі як національна або етнічна приналежність авторів, їхня стать, вікові показники, або інші характеристики, які мають важливе значення для дослідження чи проекту.

Важливо розробити чіткі та обґрунтовані критерії відбору, оскільки вони будуть служити основою для обрання мемуарів, які найкраще відповідають дослідницьким цілям та темі.

Третім етапом у процесі використання мемуарних джерел є пошук та відбір самих джерел. Після того, як ви визначили критерії відбору, ви можете розпочати пошук та відбір мемуарів, які найкраще відповідають вашим потребам та дослідницькій темі. Цей етап вимагає систематичності та уважності, оскільки від цього залежить якість та достовірність ваших джерел.

Джерела для дослідження можна знайти у різних місцях. Серед них бібліотеки, які можуть мати архіви мемуарів, архівні установи, де зберігаються особисті або історичні документи, онлайн-ресурси, такі як електронні бібліотеки, архіви та бази даних, а також особисті колекції чи спеціалізовані організації, які займаються зберіганням історичних джерел.

Однак важливо приділити особливу увагу автентичності та авторитетності джерел. Перевіряйте джерела на наявність підписів автора, дати написання, місця подій та інших маркерів, які свідчать про їхню достовірність. Важливо переконатися, що джерело не є підделкою чи не містить фальшивої інформації.

Доцільно враховувати інтердисциплінарний підхід та використовувати декілька джерел, якщо це можливо, для більш повного та об'єктивного пізнання теми. Здійснюйте пошук у різних джерелах та джерелах різних типів, щоб отримати більш глибокий та різнобічний погляд на обрану тему чи подію.

Правильний підбір та відбір мемуарних джерел є важливим етапом в дослідницькому процесі і впливає на якість та достовірність вашого дослідження чи проекту.

Надзвичайно важливим у використанні мемуарних джерел є аналіз і оцінка отриманих джерел. Після того, як зібрані необхідні мемуари, настав час глибоко їх проаналізувати та оцінити. Цей етап є важливим, оскільки від нього залежить здатність використовувати ці джерела для дослідження чи проекту.

Загалом, підбір та використання мемуарних джерел вимагає уважності, критичного мислення і осмислення контексту. Вони допомагають нам розкрити більше аспектів історії, зрозуміти минуле та його вплив на сучасність.

III.2. Шляхи вдосконалення роботи з мемуарами при вивченні гетьманату Павла Скоропадського в шкільному курсі історії України

Мемуаристика доби Української держави (1917-1921) є надзвичайно цінним джерелом для розуміння та аналізу. Широкий комплексний аналіз цієї мемуаристики допомагає нам проникнути в глибину подій, які стали вирішальними для України та її народу.

У підручнику "Історія України (Пошетун, Гупан) 10 клас" Українська держава за доби гетьманату складає 12 параграфів.

Фрагмент 1. На сторінці 84 12 параграфа наводиться інформація про біографію та прихід до влади Павла Скоропадського. Доречно до цієї інформації проаналізувати спогади Дмитра Дорошенка, який був очевидцем і учасником подій, у своїй книзі «Історія України (1917-1933 рр.)» зазначив, що вже в перших днях після оголошення війни адміністрація закрила декілька

видань в Києві. У цих спогадах описується, як після війни і діяльності революційного уряду більшість народу України вважала за необхідне вигнати власників землі без компенсації. Проте з часом народ розумів, що такий підхід до земельного питання неприйнятний. На селянському з'їзді в Україні було ухвалено, що землю можна брати, але за плату [21].

Можна виділити такі питання до даного фрагменту: Які погляди на прихід до влади висловлював Дмитро Дорошенко? Які наслідки для селян мала земельна реформа?

Фрагмент 2. На сторінці 88 12 параграфу наводиться відомість з Грамоти гетьмана Павла Скоропадського про федерацію України з Росією, яка була видана 14 листопада 1918 року. Цей фрагмент відображає погляди гетьмана Павла Скоропадського на політичну ситуацію в Росії та його бажання забезпечити активну роль України у формуванні нового державного устрою.

Наведену в підручнику грамоту коментував у своїх мемуарах «Замітки до історії 1918 року на Україні» історик, та політичний діяч Дмитро Дорошенко та писав, що Скоропадський прагнув до відновлення державного порядку в Росії. За принципами федералізму Україна мала відігравати важливу роль у відновленні всеросійської держави. У цій федерації Україні слід було призначити провідну роль, оскільки вона відіграла ключову роль у встановленні порядку та законності в своїх межах, де громадяни колишньої Росії перший раз знову відчули свободу після періоду більшовицького деспотизму. Україна прагнула виступити ініціатором у створенні всеросійської федерації з метою відновлення великої Росії. Дмитро Дорошенко у своїх мемуарах писав, що у цій грамоті гетьман Павло Скоропадський висловлює підтримку ідеї федерації України з Росією з метою відновлення державного порядку в Росії. Він підкреслює, що Україна повинна зайняти одне з перших місць в цій федерації, оскільки від неї пішов порядок і законність в краї. Гетьман вважає, що Україна повинна виступити в справі утворення всеросійської федерації, яка має на меті відновлення великої Росії [20].

Можна виділити такі питання до даного фрагменту: Які погляди на українську державність висловлював Дмитро Дорошенко? Які загрози, на думку Дмитра Дорошенка, для незалежності Української Держави мало обрання Павла Скоропадського гетьманом?

Фрагмент 3. На 85 сторінці наводиться інформація про прихід до влади Павла Скоропадського [42]. Для кращого розуміння світогляду П. Скоропадського, пропонуємо розглянути мемуари Є. Коновальця «Причинки до історії Української революції», де він дає обґрунтовану думку подій 1917 року.

«До Лютневої революції 1917 року Павло Петрович Скоропадський мало був активним учасником політичного життя України та Росії. Він народився у відомій шляхетній родині, був генерал-лейтенантом в російській армії і колишнім флігель-ад'ютантом останнього російського царя Николая II. Головним чином він був військовою постаттю» [27].

Можна виділити такі питання до даного фрагменту: Проаналізувавши мемуари Є. Коновальця «Причинки до історії Української революції», назвіть за яких обставин П. Скоропадський прийшов в політику? Надайте власну оцінку його політичної діяльності.

Фрагмент 4. На сторінці 85, 12 параграфу наведені Спогади П. Скоропадського «З Грамоти до всього Українського Народу Павла Скоропадського», де він проголошує себе гетьманом України. [Див.Дод.Ф].

Вважаємо за необхідне проаналізувати мемуари М. Ковальчука «Гетьман Павло Скоропадський: від самостійності до федерації», де він дуже влучно та змістовно описує події тих часів та прихід до влади Павла Скоропадського. «У 1917 році П. Скоропадський керував 34-м російським корпусом на Південно-Західному фронті, який було українізовано. Оборона Правобережної України від наступу збільшовизованих російських частин наприкінці 1917 року стала можливою завдяки діям військ, під його командуванням. Це призвело до зростання його популярності серед українського суспільства. Після вигнання більшовиків із України,

Скоропадський не приймав активної участі в політиці, але він уважно стежив за суспільно-політичними подіями в Україні. На початку квітня 1918 року за підтримки німецьких військ відбувся державний переворот, який призвів до того, що П. Скоропадський став гетьманом України» [25].

Можна виділити такі питання до даного фрагменту: Як в мемуарах М. Ковальчука «Гетьман Павло Скоропадський: від самостійності до федерації» відображено прихід до влади П. Скоропадського? Яка особиста думка М. Ковальчука про зміну влади в Україні висвітлена в мемуарах?

Фрагмент 5. На сторінці 85-86 вказані основні напрямки зовнішньої та внутрішньої політики Павла Петровича Скоропадського, які яскраво відтворюють його світогляд у той період.

Вважаємо за потрібне більш детально розглянути мемуари відомого історика Никифіра Григорієва, де він у своїх спогадах «Весна української революції: спогади учасника» писав, що за своїми поглядами П. Скоропадський бажав братських відносин між Україною та Росією, де всі українські амбіції могли б знаходити відгук та вираження. Він навіть розглядав ідею федерації України та Росії як спосіб забезпечення їхнього державного існування. Він прагнув до широкої децентралізації Росії та української національності в рамках цієї федерації, де Україна мала б займати гідне місце [13].

Можна виділити такі питання до даного фрагменту: Які наслідки мав державний переворот? Які напрямки зовнішньої та внутрішньої політики Української Держави описані в мемуарах «Весна української революції: спогади учасника»?

Фрагмент 6. На сторінці 87 сучасний історик Тарас Гунчак наводить мемуари про те, що соціальна та економічна політика Павла Скоропадського не користувалась популярністю серед народних мас.

Підкріплення цієї думки можна прочитати в мемуарах історика та політичного діяча Володимира Винниченка «Відродження нації», де він ґрунтовно та змістовно описує події тих часів [5]. Цей фрагмент підкреслює

різні погляди та підходи до земельної реформи під час української революції. Спогади Володимира Винниченка допомагають розуміти, як еволюціонували думки селян та інших верств населення щодо земельної проблеми та як це вплинуло на подальший розвиток подій під час української революції.

Можна виділити такі питання до даного фрагменту: Чи погоджуєтесь ви з думкою політичного діяча Володимира Винниченка? Які аргументи можете навести?

Фрагмент 7. На сторінці 87, 12 параграфу наведені Спогади П. Скоропадського, де він описує складну ситуацію в Україні.

Ці спогади коментував у своїх мемуарах український історик Р. Млиновецький. Він писав, що незважаючи на те, що гетьманська влада тривала лише трохи більше семи місяців і реальна організація війська під керівництвом гетьмана Павла Скоропадського не дійшла до створення власної армії, його плани стосовно Української армії залишаються об'єктом цікавості для вчених завдяки їх масштабності і високому професійному рівню. Незважаючи на це, створення армії фактично так і не вдалося., "вісім корпусів української армії існували лише на папері, оскільки насправді в них відсутні були військові, лише командний персонал, які були колишніми офіцерами царської армії українського походження. Коли Київ визволили українські війська, всі ці віртуальні корпуси об'єдналися в один і вирушили на Дон до Денікіна."

Можна виділити такі питання до даного фрагменту: Чи погоджуєтесь ви з думкою українського історика Млиновецького? Які аргументи можете навести?

Фрагмент 8. На сторінці 88 наводяться Спогади Павла Скоропадського «З Грамоти П. Скоропадського про федерацію України з Росією».

На ці спогади дає свою оцінку відомий мемуарист і очевидець того часу Дмитро Дорошенко. Він в своїх мемуарах «Історія України (1917-1933 рр.)» пише, що П. Скоропадський був федералістом у 1918 році та вважав, що незалежність України може існувати тільки як частина майбутньої російської

федерації. Він був проникливим ворогом більшовизму та бачив у національному русі можливість подолання соціальної анархії. Він вважав, що за допомогою національного відчуття можна було легше врятувати народ від більшовиків. Однак ставлення П. Скоропадського до незалежності України було обережним. Він визнавав, що незалежність була обов'язковою на той час, але він ніколи не вважав її життєвою необхідністю [21].

Можна виділити такі питання до даного фрагменту: Чи погоджуєтесь ви з політикою Павла Скоропадського? Які аргументи можете навести?

Фрагмент 9. На сторінці 89 висловлено думку сучасною дослідницею Тетяною Биковою про стосунки уряду Криму та України. Вона висловлює думку про повну ізоляцію Криму від України та переслідування українських діячів в Криму.

Вважаємо за потрібне перечитати подробиці цих подій в мемуарах Івана Мазепи «Україна в огні і бурі революції 1917–1921». Він пише, що Кримський крайовий уряд, що контролював півострів Крим, розпочав політику спрямовану на відокремлення Криму від України негайно після приходу до влади. Ця політика включала в себе переслідування українських газет, української мови та українських громад. Крім того, було навіть заборонено приймати урядові телеграми з Києва, які були складені українською мовою [32].

Цей фрагмент показує спроби Кримського крайового уряду впровадити політику, спрямовану проти інтересів Української Держави та українського населення на Кримському півострові.

Можна виділити такі питання до даного фрагменту: Чи погоджуєтесь ви з думкою Івана Мазепи щодо політики Кримського уряду в його мемуарах «Україна в огні і бурі революції 1917–1921»? Які аргументи можете навести?

Фрагмент 10 про обрання гетьманом. На сторінці 85, 12 параграфу розкривається сутність становлення влади та державної політики за П. Скоропадського. Фрагмент мемуарів Павла Скоропадського, що описує його обрання гетьманом Української Держави, є надзвичайно важливим та

інформативним джерелом для вивчення періоду шкільного курсу “Історія України” 1917-1921 років. Цей фрагмент надає учням багато інсайтів у політичну, соціальну та культурну обстановку того часу.

Вважаємо за потрібне перечитати мемуари відомого історика П. Кралюка «Павло Скоропадський – гетьман-українізатор, якого погубило русофобство». Історик у своїх мемуарах виділяв такі контексти сутності державної політики Павла Скоропадського:

Політичний контекст: У фрагменті, Кралюк детально описує складну політичну обстановку, яка панувала в Україні під час обрання ним гетьманом. Учні можуть дізнатися про ключові політичні сили, які впливали на цей процес, включаючи гетьманську урядову коаліцію, українські націоналістичні рухи, та інші фракції, що діяли у регіоні.

Обрання гетьмана: У фрагменті можна знайти докладний опис процедури обрання Скоропадського гетьманом. Учні можуть розглянути, яким чином були визначені критерії вибору та чому саме він був обраний. Важливо також дослідити роль ключових фігур і сил, що підтримували його обрання.

Обов'язки та амбіції гетьмана: У фрагменті Кралюк розкриває свої плани та амбіції як гетьмана. Це може бути використано для аналізу його програми та перспективи на майбутнє, а також для розуміння завдань та викликів, які стояли перед ним [29].

Можна виділити такі питання до даного фрагменту: Які події описані в мемуарах історика П. Кралюка «Павло Скоропадський – гетьман-українізатор, якого погубило русофобство»? Який вплив на події тих часів мало обрання Павла Скоропадського гетьманом?

Для самостійного вивчення рекомендується використовувати фрагменти мемуарів для більш глибокого розуміння подій та важливих аспектів цього періоду.

Винниченко В. Відродження нації. *«Українці не взяли на увагу явного уроку історії: вони розділили свою єдину силу на дві частини: на соціальну і*

національну, віддаючи перевагу останній і використовуючи її для боротьби проти соціальної. Це призвело до того, що вони негайно втратили зв'язок зі своєю працюючою базою і стали розділятися.»

Фрагмент вказує на важливий аспект революційного періоду - конфлікт між соціальними та національними аспектами українського руху. В цьому фрагменті Володимир Винниченко звертає увагу на те, що українське суспільство під час революції стикнулося з невирішеною проблемою вибору між двома ключовими аспектами ідентичності - соціальним і національним.

Винниченко вбачає, що українці вибрали національну ідентичність та почали боротися проти соціальних нерівностей. Ця стратегія мала свої наслідки, оскільки вона призвела до поділу суспільства на дві половини і, на думку автора, спричинила розрив між українською інтелігенцією та робітничими масами. В результаті український рух став більш фрагментованим та менш однорідним, що мало негативний вплив на його успішність.

Рекомендації для вчителів: Цей уривок можна використовувати для початку обговорення конфлікту ідентичності в революційних подіях. Використовуйте його для активізації учнів перед обговоренням ролі соціальних та національних аспектів українського руху. Заохочуйте учнів аналізувати, як ці фактори вплинули на події та розвиток шкільного курсу "Історія України", і спонукайте до обговорення можливих альтернативних стратегій для українського руху на той час.

Мазепа І. "Україна в огні й бурі революції. 1917–1921." «Революція 1917 року знайшла українців у стані важкого національного, соціального і культурного розчавлення. Після тривалої панування московського впливу перед спалахом революції лише сільське населення зберігало українську мову та культурні традиції. Всі інші соціальні верстви українського суспільства втратили свою національну ідентичність.»

У цьому уривку Іван Мазепа надає важливу інформацію про стан українського суспільства перед початком революційних подій, а також про

вплив цього стану на самі події. Він вказує на те, що революція 1917 року спіймала українців у дуже складному становищі, яке включало різкі національні, соціальні та культурні аспекти.

За довгий період московської домінації українське суспільство втратило багато національної самосвідомості. Це стосувалося передусім верств, які були поза селянством. Мова та національні традиції збереглися головним чином серед селян. За словами Мазепи, лише селянство залишилося "українським" у цьому контексті, і це було важливим фактором, який вплинув на події революції.

Рекомендації для вчителів: Цей фрагмент може служити основою для аналізу впливу тривалої іноземної домінації на національну ідентичність. Вчителі можуть використовувати його для обговорення того, як історичні події можуть впливати на підтримку революційних рухів, а також для розуміння, чому деякі верстви українського суспільства залишилися байдужими або незадоволеними становищем речей перед революцією. Аналізуйте, як ці фактори вплинули на підтримку революції та стан суспільства в цей період історії України.

Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. «Помилково було б стверджувати, що українська революція завершилася поразкою. Вона, можливо, не досягла своєї остаточної мети, але внутрішньо перетворила суспільство України і відіграла важливу роль у створенні сучасної політичної нації України.»

У цьому фрагменті Іван Лисяк-Рудницький висловлює думку, що говорити про поразку української революції було б помилково. Хоча революція не досягла своєї остаточної мети, він підкреслює позитивний внутрішній вплив цих подій на українське суспільство. Основні рекомендації для використання цього фрагмента на уроках:

Позитивні аспекти революції: Обговоріть з учнями, які позитивні зміни сталися в українському суспільстві завдяки революції. Розгляньте питання формування української ідентичності, розвитку політичних установ, інституцій та громадянського суспільства.

Внутрішні зміни: Проведіть обговорення, як революція внутрішньо перетворила українське суспільство. Розгляньте зміни у світогляді громадян, їхньому ставленні до національної ідентичності та політичних поглядах.

Вплив на подальший розвиток України: З'ясуйте, які наслідки революції вплинули на подальший розвиток України як незалежної держави. Обговоріть, як різні аспекти революції підготували шлях до формування України як модерної політичної нації.

Рекомендації для вчителів: Використовуйте цей фрагмент для обговорення позитивних аспектів революції та її впливу на формування української ідентичності. Аналізуйте, які зміни відбулися в українському суспільстві під час революції та як це вплинуло на подальший розвиток України.

Ці фрагменти мемуарів можуть стати цікавим матеріалом для обговорення ключових аспектів шкільного курсу “Історія України” на уроках історії. Учні зможуть краще розуміти історичний контекст, причини невдач і досягнення цього періоду української історії.

ВИСНОВКИ

Отже, у магістерській роботі ми детально розглянули та проаналізували використання мемуарів як історичних джерел у контексті вивчення Української революції 1917 – 1921 рр. в межах шкільного курсу “Історія України” в 10 класі, зосередивши особливу увагу на "Спогадах" Павла Скоропадського.

В магістерській роботі проведено детальний аналіз інформаційної цінності мемуарів як історичного джерела, з особливим фокусом на період Української революції 1917-1921 років. Дослідження виявило, що мемуари є незамінними для глибокого розуміння історичних подій, оскільки вони доповнюють стандартні історичні джерела, вносячи в них не лише фактичні дані, але й особисті переживання та спогади. Це розширює спектр знань учнів, дозволяючи їм не тільки вивчати історичні факти, але й глибше розуміти мотивації, емоції та вчинки історичних осіб.

Цей аспект є особливо важливим для розуміння Української революції, яка включає ряд складних змін та конфліктів, що істотно вплинули на історичний розвиток країни.

Результати дослідження підкреслюють, що мемуари можуть служити важливим інструментом у навчальному процесі, забезпечуючи більш глибоке та всебічне розуміння історичних подій. Використання мемуарів у навчанні сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та емоційного інтелекту учнів, роблячи процес навчання історії не тільки більш захоплюючим, але й значущим.

У роботі було проведено глибокий аналіз структури та особливостей мемуарів, пов'язаних з періодом Української революції 1917-1921 років. Дослідження виявило, що мемуари представляють собою унікальне відображення цього складного та бурхливого часу в історії України,

охоплюючи широкий діапазон особистих переживань та точок зору. Включення спогадів, що охоплюють від політичних лідерів до звичайних громадян, дозволяє отримати багатогранне бачення історичних подій, яке перевищує рамки звичайних історичних наративів.

Аналіз мемуарів показав, як вони дозволяють зануритися в емоційний та соціальний контекст того періоду, відкриваючи інтимні деталі повсякденного життя, особисті досвіди та переживання, часто відсутні в офіційних історичних записах. Ця структура мемуарів, яка включає як фактичні дані, так і особисті роздуми, дозволяє читачам зануритися в внутрішній світ авторів, розуміючи їхні мотивації, страхи та надії.

Було здійснено глибокий аналіз методичних аспектів використання мемуарів у шкільному освітньому процесі, зокрема у контексті впровадження їх у шкільні підручники. Дослідження підкреслило значний потенціал мемуарів як ефективного навчального інструменту, який може бути використаний для збагачення розуміння історії та розвитку ключових навичок серед учнів.

Мемуари відіграють важливу роль у розвитку критичного мислення та аналітичних навичок у учнів. Вони дозволяють учням не лише ознайомитися з історичними фактами, але й активно аналізувати та інтерпретувати інформацію, що сприяє глибокому осмисленню та оцінці історичних подій.

Робота також наголошує на важливості залучення учнів до активного обговорення історичних тем. Мемуари, які часто містять особисті спогади та переживання, стимулюють дискусії серед учнів та рефлексії над історичними подіями. Це сприяє не лише глибокому розумінню історії, але й розвитку комунікативних навичок та формуванню особистої точки зору на історичні події.

Були проаналізовані значні перспективи для змістовного та методичного вдосконалення використання мемуарів як інструменту навчання на уроках історії. Особливу увагу зосереджено на інтеграції мемуарів у навчальні програми, що відкриває шлях для вчителів до більш ефективного

використання цього ресурсу для розвитку глибокого розуміння історії серед учнів.

Визначено розробку інтерактивних методів навчання, заснованих на аналізі мемуарів, як ключову можливість для покращення навчального процесу. Це охоплює створення ігрових сценаріїв, дебатів та проектних робіт, які ґрунтуються на реальних історичних подіях і постатях, відображених у мемуарах. Такий підхід має на меті не лише активізувати участь учнів у навчанні, але й допомогти їм краще зрозуміти історичні контексти та різноманітні перспективи.

Також у роботі висвітлено важливість впровадження інноваційних підходів до викладання історії, які спрямовані на розширення історичного світогляду та розвиток емоційного інтелекту учнів. Використання мемуарів у цьому контексті допомагає учням розуміти вплив історичних подій на особисте життя людей, викликаючи емпатію та глибше розуміння історичних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бажан М. Замість вступу / Бажан М. Твори в чотирьох томах. Т. 3. К.: Дніпро, 1985., 5–9 ст.
2. Біляшівський М. Наші національні скарби. К., 1918. 150 с.
3. Боровський Я. Є., Варшавчик М. Я., Войцехівська І. Н. та ін. Джерелознавство історії України : довідник : навч. посібник для студ. вузів. К., 1998., 211 с.
4. Верстюк В. Українська Центральна Рада. Навчальний посібник. К., 1997., 200 с.
5. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції, кінець 1917 р. – грудень 1919 р.) В 3-х частинах. Київ: Відень, 1920. Ч.1. 400 с.
6. Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (профільний рівень) підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти.
7. Власов В., “Методика формування вмій роботи з писемними джерелами”, Практичний довідник учителя історії. Бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання», № 2, с. 21- 23, 2015.
8. Гавриленко О. А., Логвиненко І. А. Гетьманський переворот 29 квітня 1918 р.: причини та наслідки. [Електронний ресурс] URL: <https://web.archive.org/web/20100906164113/http://ukrhyst.at.ua/publ/22-1-0-315>
9. Гавриш, І. П. Творчість М. Цуканової (проза, драматургія, мемуари): автореф. дис. ... канд. філол. наук. / І. П. Гавриш. Х., 2007. 20 с.
10. Гай-Нижник П. П. Формування центральних та місцевих органів влади в Україні за доби Центральної Ради (1917-1918 рр.) / Збірник наукових праць Науково-дослідницького інституту українознавства. 2009. Вип. XXIV., 229–270 ст.
11. Гісем О. В., Мартинюк О. О. Історія України (профільний рівень) підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти.
12. Гончар О., Горобець В. Й. Діаріуші. Визначні пам'ятки української писемності XVIII ст. / В. Й. Горобець / Іст. джерела та їх використання. К.: Наук. думка, 1972. Вип. 7., 102–114 ст.
13. Григорієв Н. Весна української революції: спогади учасника. Львів, 1938. 200 с.
14. Гуммерус Г. Україна в переломні часи: шість місяців на чолі посольства у Києві. К., 1997. 250 с.
15. Даниленко В. М., Смольницька М. К. Історія України (рівень стандарту) підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти.
16. Денисенко О. А. Охорона і збереження історико-культурної спадщини в Українській Державі 1918 р. / Вісн. Київ. ун-ту. 1999. № 44., 150–165 ст.

17. Держава UA. Гетьманат Павла Скоропадського [Електронний ресурс]. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/derzhava-ua-getmanat-pavla-skoropadskogo>
18. Дипломатія УНР і Української Держави в документах і спогадах сучасників. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Український письменник, 2008.
19. Дмитрієнко М. Ф. Джерела особового походження / Енциклопедія історії України : в 5 т. К. : Наук. думка, 2003. Т. 2., 374 с.
20. Дорошенко Д. Замітки до історії 1918 року на Україні // Хліборобська Україна. – Відень, 1921. – Кн. 3;
21. Дорошенко Д. Історія України. 1917- 1923 рр.: Українська гетьманська держава 1918 року. Ужгород, 1930., 5–13 ст.
22. Задорожна Л., “Методика використання історичних документів на уроках історії України в загальноосвітній школі”, автореф. дис. канд. пед. наук, Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2005.
23. Заставенко Г. Крах німецької інтервенції на Україні в 1918 р. К.: Держполітвидав, 1959. 154 с.;
24. Калинович І. Українська мемуаристика (1914-1924): Бібліографічний реєстр. Львів, 1925. 32 с.
25. Ковальчук М. Гетьман Павло Скоропадський: від самостійності до федерації. Електронний ресурс: URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/04/29/152371/>
26. Ковбасюк Т., “Методичні засади використання писемних історичних джерел у навчанні історії України учнів основної школи”, дис. канд. пед. наук, Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2010.
27. Коновалець Є. Причинки до історії української революції. Прага, 1928., 26–27 ст.
28. Коновалець Є. Причинки до історії ролі січових стрільців в українській революції // Розбудова нації. Прага, 1928. № 2–3.
29. Кралюк П. Павло Скоропадський – гетьман-українізатор, якого погубило русофобство. Електронний ресурс. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30460976.html>
30. Листування Михайла Грушевського. Серія: Епістолярні джерела грушевськознавства. Т. 1. Київ–Нью-Йорк–Париж–Львів–Торонто, 1997; Т. 2; Т. 3, 2006;
31. Любовець Н. Мемуари (спогади) як джерело біографічних досліджень Електронний ресурс: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2009_24_24
32. Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917–1921. Ч. 3. Прага, 1943.
33. Медвідь Л.А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні: Навч. посібник / Л.А.Медвідь. К.: Вікар, 2003. 335 с.
34. Мороз П., Мороз І. Аналіз стану використання історичних джерел у навчанні історії в старшій школі. Український педагогічний журнал. 2019. №4. С.142-153

35. Мудрий, Аркуша. Історія: Україна і світ (інтегрований курс) 10 клас.
36. Осташко Т. С. З історії літературно-мистецького життя в Україні за часів Центральної Ради // Український історичний журнал. 1998. № 3., 32 с.
37. Пархоменко В.А. Мемуаристика Про Діяльність Української Центральної Ради У Червні-Листопаді 1917 р. Електронний ресурс. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/34069/1/11pvarcl.pdf;jsessionid=2322600093D9A348B0042504AB85598B>
38. Петрів В. Спомини з часів української революції (1917–1921). У 4-х ч. Львів, 1927–1931.
39. Пиріг Р.. Спогади гетьмана Павла Скоропадського як історичне джерело / Студії з архівної справи та документознавства. 2008. Т.16.,57–60 ст.
40. Плазова Т. Українська політична еміграція у першій половині 20-х років ХХст. / Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розвитку. Львів, 2008., 118–121 ст.
41. Полонська-Василенко М. Історія України: У 2 т. Мюнхен, 1972-1976, 591-599 с.;
42. Пометун, Гупан. Історія України 10 клас.
43. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. - К.: Укр. письменник, 1993. 413 с.;
44. П'янов В. Ламані-переламані і... щасливі: Спогади, есеї, нариси. К.: Український письменник, 2005., 269 с.
45. Реєнт, Малій. Історія: Україна і світ 10 клас.
46. Розовик Д. Ф. Українське культурне відродження в роки національно-демократичної революції (1917–1920). К., 2002.
47. Санцевич, А. В. Мемуарні джерела / Джерелознавство з історії Української РСР 1917–1941. К. : Вища шк., 1961., 239 с.
48. Склярєнко Е. Боротьба трудящих України проти німецько-австрійських окупантів і гетьманщини. К., 1960;
49. Скоропадський П. Спомини. К., 1992.
50. Смолич Ю. Мої сучасники. К.: Радянський письменник, 1978., 376 с.
51. Сорочинська Н. М., Гісем О. О. Історія України (рівень стандарту) підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти.
52. Спогади і документи. Михайло Грушевський про Українську революцію - В'ячеслав Липинський (ред.)
53. Струкевич О. К., Дровозюк С. І. Історія України (рівень стандарту) підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти.
54. Тичина В. Боротьба проти німецьких окупантів і внутрішньої контрреволюції на Україні у 1918 році. Харків: Видавництво Харківського університету, 1969. 284 с. та ін.
55. Торопцева Альона Ігорівна Україна Та Українці Очима Шарля Дюброя: Джерелознавчий Аналіз Мемуарів «Deux Années En Ukraine (1917-1919)»
56. Українська національна революція: Ідеї, реалії, наслідки - Володимир Сергієнко.

57. Український національно-визвольний рух. Березень – листопад 1917 року: Документи і матеріали / Ред. колегія: В. Верстюк (кер. автор. колективу) та ін. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003.
58. Українська Революція 1917-1921 Гетьман Павло Скоропадський: від самостійності до федерації Електронний ресурс. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/04/29/152371/>
59. Українська революція 1917-1921: Зібрані твори. Євген Коновалець
60. Українська революція 1917-1921: Нариси і матеріали Михайло Грушевський
61. Українська революція 1917-1921: Погляд з середини. Олександр Шульгін
62. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали; У 2 т. / НАН України. Ін-т історії України, Центр. держ. арх. вищ. органів влади і упр. України / Упоряд. В. Ф. Верстюк та ін. – Т. 1.: 4 березня – 9 грудня 1917. К.: Наукова думка, 1996.
63. Чайковський І. Наша мемуаристика. Мюнхен, 1966. - 36 с.
64. Шалата М. Камінець на щастя / П'янов В. Ламані-переламані і... щасливі: Спогади, есеї, нариси. К.: Український письменник, 2005., 223- 228 ст.
65. Юрій Каліберда Військова мемуаристика як джерело дослідження військової політики Української держави доби гетьманату Павла Скоропадського Електронний ресурс. URL: http://warhistory.ukrlife.org/5_6_02_8.htm
66. Юркова О. Про те, що відбувалося в Україні в часи Української революції, її учасники написали багато. Електронний ресурс: URL: <https://wisecow.com.ua/history/1917-rik-yakij-zminiv-use/spogadi-pro-ukrayinsku-revoljucziyu.html>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Приклад оформлення фрагменту джерела на сторінках підручника

3
історії

Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності

 У чому бачить історик основний сенс заходів уряду Української Держави? Чи погоджуєтесь ви з такою оцінкою?

**Сучасний історик Тарас Гунчак
про соціально-економічну політику Павла Скоропадського**

Гетьманська політика з самого початку наставила проти себе широкі маси українського населення... Політика Скоропадського та його оточення, його сумнозвісні карні експедиції посилили соціальний аспект революції та водночас послабили наголос на національній самостійності.

Улітку 1918 р. великих масштабів набули селянські виступи у Звенигородському, Таращанському, згодом Бердичівському, Васильківському повітах. На Правобережжі повстанці нараховували понад 40 тис. осіб. Трофеями вони щедро ділилися з місцевим населенням.

У відповідь гетьманська влада посилала проти селян каральні загони, накладала на них штрафи й непосильні контрибуції. Селян били, ув'язнювали, розстрілювали. Терор породжував терор.

Намагаючись зняти напругу, гетьман обіцяв ужити заходів для викупу землі у великих власників і наділити нею сільську бідноту. Але реалізація цього затягувалася.

 Як гетьман хотів вирішити цю проблему? Чи поділяєте ви його думку? Чому?

Зі «Спогадів» Павла Скоропадського

Війна і діяльність революційного уряду довели до того, що більшість народу повірила у необхідність просто вигнати власників із землі, нічого їм за це не сплативши. Проте як тільки народ відходив від угару, який на нього напускала ліва інтелігенція, то він сам прийшов до осмислення, що так вирішувати земельне питання не можна. В Україні ще при мені на селянському з'їзді було ухвалено, що землю треба брати, але за плату.

Складною була ситуація у промисловості, що опинилася за роки війни в занепаді. Влада примушувала робітників працювати за мізерну плату. Серйозною загрозою для багатьох підприємств стало їхнє закриття через брак сировини, яку вивозили до Німеччини. У травні 1918 р. в Києві відбувся з'їзд представників промисловців, фінансистів і поміщиків. Під його тиском уряд перейшов у наступ на права робітників, скасувавши 8-годинний робочий день, обмеживши свободу профспілкової діяльності та заборонивши страйки. Тягар виходу з економічної кризи влада перекладала на плечі трударів.

Поглиблювало напругу в українському суспільстві й протистояння гетьманату і політичних партій. Їх лідери звинувачували гетьмана в наданні переваг у формуванні уряду царським чиновникам, а не українським політикам. Останні на початку серпня 1918 р. створили блок під назвою Український національно-державницький союз, який згодом розвинувся в **Український національний союз (УНС)**. Головою УНС обрали Володимира Винниченка,

87

України 10 клас. Пометун О. І., Гупан Н. М.

ДОДАТОК В

Приклад оформлення фрагменту джерела на сторінках підручника з історії України 10 клас. Пометун О. І., Гупан Н. М.

Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності

3. Спроби приєднати Крим до Української Держави

За яких обставин було сформовано Кримський крайовий уряд? Якою була головна мета його діяльності? Чиї інтереси він захищав?

Розбудовуючи Українську Державу, П. Скоропадський прагнув приєднати до неї Крим. У травні 1918 р. гетьман відправив ноту німецькому послу, де обґрунтував доцільність включення території півострова до України. Проте німецька окупаційна влада ініціювала створення в Криму крайового уряду на чолі з колишнім царським генералом С. Сулькевичем. До складу цього уряду увійшли здебільшого місцеві російські політики.

На початку липня Кримський крайовий уряд заявив про позбавлення Курултаю прав бути національним парламентом Криму. Натомість окремих лідерів кримськотатарського руху запросили до складу уряду, демонструючи, що нова влада враховує національні інтереси кримських татар. Невдовзі уряд визнав їхнє право на кримськотатарську культурну автономію.

Уряд С. Сулькевича взяв курс на створення незалежної Кримської республіки. У соціальному плані він спирався на поміщиків і буржуазію. Відносини з українським урядом у С. Сулькевича ускладнювалися через намагання гетьмана підпорядкувати Крим Українській Державі.

На які аспекти стосунків між Кримом й Україною вказує історик? До чого це мало призвести?

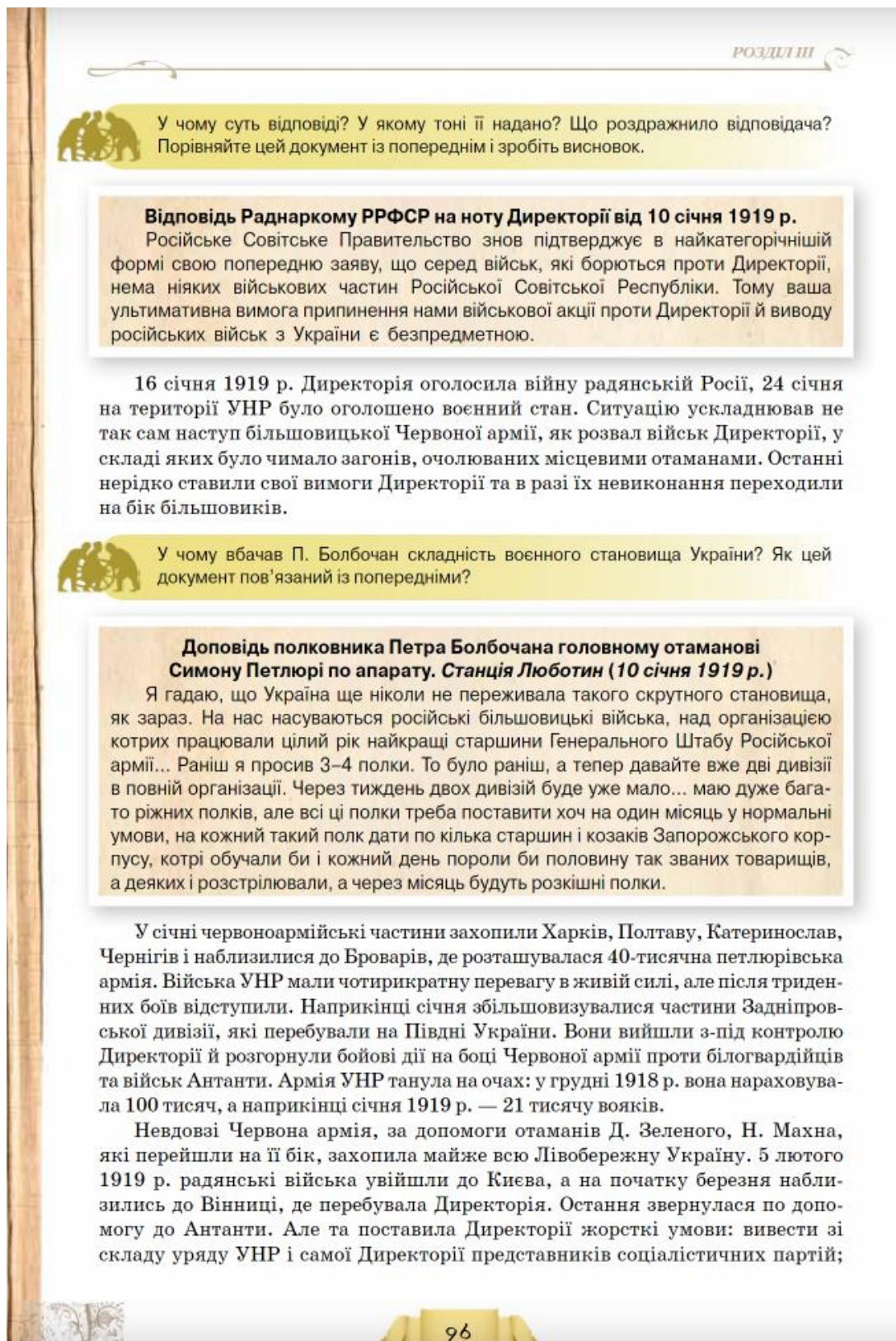
Сучасна дослідниця Тетяна Бикова про стосунки уряду Криму й України

Кримський крайовий уряд боровся проти українського уряду. Одразу після приходу до влади він почав запроваджувати політику, спрямовану на відрив півострова від України. Усі заходи Української Держави ігнорувалися. Було розпочато переслідування українських газет, мови, громад. Заборонялося приймати навіть урядові телеграми з Києва, складені українською мовою.

П. Скоропадський кілька разів пропонував С. Сулькевичу варіант «входження Криму до складу України на правах автономії». Однак ці пропозиції не були прийняті, тоді гетьман увів у серпні економічну блокаду півострова. Було припинено залізничне й морське сполучення з Кримом, заборонено поставку продуктів харчування. Невдовзі на півострові різко зросли ціни, почалися страйки робітників і службовців, невдоволених політикою уряду.

Об'єднання Криму з Українською Державою планувалося на листопад 1918 р. Але антигетьманське повстання, що розпочалося 14 листопада того ж року, виведення німецьких військ з України зумовили відставку уряду С. Сулькевича. На зміну йому прийшли нові сили, які вже орієнтувалися на держави Антанти та білогвардійський рух Росії.

Приклад оформлення фрагменту джерела на сторінках підручника з історії України 10 клас. Пометун О. І., Гупан Н. М.

Приклад оформлення фрагменту джерела на сторінках підручника з історії. Україна і світ 10 клас. Мудрий М. М., Аркуша О. Г.

Розділ 2. Соціальні та національні революції в Європі...

Зустріч П. Скоропадського з Вільгельмом II. Вересень 1918 р.

Полева Служба Божа в Сірожупанній дивізії. 1918 р.

Велику увагу П. Скоропадський приділяв армії. Закон про загальний військовий обов'язок визначав її чисельність в 300 тис. Розпланували структуру й формування корпусів за територіальним принципом. Крім регулярної армії, передбачали створити гвардію й добровольчі козацькі частини. Почали набір до військових училищ. До війська залучали офіцерів царської армії, але це не завжди вдавалося, адже перед кожним виникали складні дилеми. Було сформовано Сердюцьку й Сірожупанну дивізії. Провести заплановану на осінь мобілізацію не вдалося. Створенню українського війська протидіяли впливові суперники, зокрема німецьке військове командування, та й уряд побоювався більшовизації частин. За ситуацією в Україні уважно спостерігали з Росії, вичікуючи нагоду для відновлення наступу. Улітку 1918 р. в Києві в результаті терористичного замаху російських лівих есерів було вбито Германа фон Ейхгорна.

Погляд сучасника

Я дедалі більше переконувався, що якщо я не зроблю перевороту тепер, то назавжди залишуся з переконанням, що я – людина, яка заради власного спокою упустила можливість врятувати країну, що я боягузлива і безвольна людина. Я не сумнівався в корисності перевороту, навіть якби новий уряд і не зміг довго втриматися... Сумніви в мене були іншого роду; можливо й малодушні. Я шкодував себе, я думав... навіщо мені йти у цей світ злості, і недовіри, і заздрості... А німці? Мені доведеться з ними працювати. Скільки такту, скільки напруги, скільки самозречення вимагатиме ця робота!.. Тоді вже мені було зрозуміло, що через національні питання мені доведеться перенести велике гоніння і я ризикую залишитися незрозумілим. ...І великороси, і керівні кола українства на мої компроміси в цій галузі не погоджувалися. Нарешті мені складно було зректися своїх суспільних упереджень. Вихований у тепличних умовах кастового середовища, я думав: навіщо мені, добре забезпеченому, маючи можливість тепер, із завершенням війни, нарешті жити з сім'єю і більш-менш спокійно влаштувати своє життя, пірнати в цей вир. Я бачив усе те, що мене чекає, всю ту ненависть і справа, і зліва, яку я викличу, й це, зізнаюся, мене бентежило. Але грандіозність задачі мене манила, тим більше що я був переконаний, що зроблю справу.

Скоропадський П. П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 / упоряд. І. Гирич. Київ, 2016. С. 125–126.

Гетьманський уряд розширив зовнішні контакти, налагодив відносини з урядами Фінляндії, Литви, Грузії, Швеції, Норвегії, Данії, Нідерландів, Іспанії, Болгарії, почав переговори з Румунією, підписав прелімінарний

Приклад оформлення фрагменту джерела на сторінках підручника з історії України 10 клас. Власов В. С., Кульчицький С. В.

ЗАУВАЖТЕ

Більшовизм – історична назва течії в російському соціал-демократичному русі, синонім російського комунізму. На II з'їзді Російської соціал-демократичної робітничої партії (серпень 1903 р.) під час виборів керівних органів гору взяли прихильники В. Ульянова (Леніна), які відтоді назвали себе **більшовиками**. Соціал-демократів, які залишилися на ідейних та організаційних засадах партії II Інтернаціоналу, назвали **меншовиками**.

Саме до неї як до наймасовішої приєднався М. Грушевський. Утім, УПСР за кількістю членів (майже 75 тис.) істотно поступалася українським осередкам загальноросійської партії соціалістів-революціонерів. Останніх підтримували в промислових районах, військових гарнізонах і на фронтах, натомість українських – у сільській місцевості.

Більшовики були єдиною загальноросійською партією, яка не мала «відповідника» в українській політичній палітрі. Спочатку вони «губилися» серед меншовиків у спільних соціал-де-

мократичних організаціях. Однак чисельність цієї партії в Україні стрімко зростала: з 2 до 33 тис. осіб за березень – серпень 1917 р.

Дайте відповіді на запитання. 1. Яка з українських партій на початку революції була наймасовішою та найвпливовішою? 2. Які риси були притаманні політичному середовищу підросійської України? 3. На які прошарки населення спиралася кожна з партій? 4. На яких засадах, на вашу думку, могли об'єднатися найвпливовіші політичні сили підросійської України?

4. Які ідеї державного будівництва задекларували українські партії на партійних зібраннях у квітні 1917 р.

Скориставшись джерелами: 1. Зробіть висновок про спільність партійних гасел і програмових засад. 2. Визначте, яка з партій мала найрадикальніші вимоги. У чому вони виявлялися? 3. Яка ідея щодо форм державності була панівною в українському політикумі? 4. Порівняйте засади діяльності цих партій з партіями у західноукраїнських землях.

Есефи

«Головою з'їзду обрано М. Грушевського, товаришами голови – О. Лотоцького й І. Шрага. З'їзд ухвалив резолюції: 1) з'їзд українських поступовців визнає й буде підтримувати Тимчасовий Уряд; 2) замість старої назви "Товариство українських поступовців" приймає нову, більш відповідну головним основам організації... 3) у справі автономії, негайно, всіма силами й засобами утворювати автономію України; вжити всіх заходів, щоб надати їй якнайбільшого авторитету, а остаточну санкцію перенести на Установчі збори всієї Росії; 4) в загальний організаційний статут автономії України внести принцип забезпечення прав національних меншин. Закінчив свою працю з'їзд заклик до українського організованого громадянства взяти активну участь в майбутньому Українському Національному конгресі й відправленням телеграми Тимчасовому уряду про те, що Союз українських автономістів-федералістів буде його підтримувати...» (Д. Дорошенко)

Есдеки

«Конференція відбулася під проводом В. Винниченка... Домагаючись автономії для України здавна, а саме – з днів свого заснування, Українська соціал-демократична робітничка партія, проте, до великої української революції не цілком продумала національну проблему, одночасно обстоюючи гасло автономного устрою для України і не виступаючи проти політично-економічної централізації Росії. Причиною цього була велика ідейна залежність Української соціал-демократичної робітничої партії від загальноросійської

Приклад оформлення фрагменту джерела на сторінках підручника з історії України 10 клас. Пометун О. І., Гупан Н. М.

Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності

військової адміністрації та заручився їхньою підтримкою на усунення УЦР від влади. 29 квітня 1918 р. в Києві розпочав роботу Всеукраїнський хліборобський конгрес, делегати якого обрали П. Скоропадського Гетьманом усієї України. Того ж дня він оприлюднив звернення до народу.

Як П. Скоропадський обґрунтував зміну влади? Які заходи планує здійснити гетьман? Чий інтереси вони відображали?

З Грамоти до всього Українського Народу

Павла Скоропадського

Громадяне України! Буше Українське Правительство не здійснило будівництва України, позаяк було нездатне до цього. Анархія продовжується, економічна розруха розповсюджується і для України встає мара голоду.

Цією грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України. Права приватної власності відбудовуються повною мірою, і всі розпорядження бушого Українського уряду відмінюються. Відбувається повна свобода по зробленню купчих по купівлі-продажі землі. Будуть прийняті міри по відчуженню земель по їх вартості від великих власників, для наділення земельними участками малоземельних хліборобів. Будуть забезпечені права робітничого класу. В області економічній і фінансовій буде свобода торгу й відкриється простір приватного підприємства.

Гетьман ліквідував УНР і проголосив Українську Державу.

2. Внутрішня й зовнішня політика Української Держави і ставлення до неї в суспільстві

Які були основні напрями внутрішньої та зовнішньої політики гетьманського уряду? Як поставились населення, політичні партії та рухи до гетьманського режиму?

Після перевороту П. Скоропадський видав «Закон про тимчасовий державний устрій України», що поклав початок гетьманату.

Гетьманат — правлячий режим Української Держави, очолюваний Павлом Скоропадським.

У Законі підкреслювалось, що до обрання парламенту законодавча влада зосереджувалася в руках гетьмана, причому термін і порядок скликання парламенту не визначались. Гетьман залишав собі всю повноту виконавчої й судової влади. Гетьманський уряд сформувався з поміркованих і консервативно налаштованих чиновників, військових та громадських діячів. Головою Ради міністрів було призначено полтавського поміщика Федора Лизогуба.

Внутрішню політику гетьманат спрямовував на розбудову держави, у якій мали домінувати інтереси заможних верств населення. Головним завданням гетьманської адміністрації було створення міцної державної влади, ліквідація анархії, налагодження господарського життя. Чиновницький апарат наводив лад авторитарними методами. Україною пройшла хвиля арештів і розстрілів. Насамперед вона стосувалася тих, хто нещодавно очолював місцеві органи влади й конфіскував поміщицькі землі.

